

IŞİD'e Katılıp Dönen Türkiye Vatandaşları: Mevcut Yaklaşımları Geliştirmek

Avrupa Raporu N°258 | 29 Haziran 2020

İngilizce aslının tercümesidir

Headquarters

International Crisis Group

Avenue Louise 235 • 1050 Brussels, Belgium

Tel: +32 2 502 90 38 • Fax: +32 2 502 50 38

brussels@crisisgroup.org

Preventing War. Shaping Peace.

İçindekiler

Yönetici Özeti	i
I. Giriş	1
II. Katılım ve Dönüş Dinamikleri.....	5
A. Kimler Niçin Katıldı?	6
B. Halifelikten Geri Dönüş	10
III. Ankara'nın Geri Dönenlere Yönelik Stratejisi.....	14
A. Tehdit Algısı	15
B. Türkiye'nin Yaklaşımı	18
1. Güvenlik Tedbirleri	18
2. Yargılama.....	19
3. Cezaevleri.....	23
4. Sosyal Politikalar	26
IV. Sonuç	29
EKLER	
A. Türkiye'deki IŞİD Saldırıları ve İlgili Davaların Listesi	30
B. Uluslararası Kriz Grubu Hakkında	34
C. 2017 Sonrası Kriz Grubu Avrupa ve Orta Asya Raporları	35
D. Uluslararası Kriz Grubu Mütevelli Heyeti	36

Başlıca Bulgular

Yeni gelişmeler neler? Binlerce Türkiye vatandaşı Suriye ve Irak'ta IŞİD'e katılıp ülkeye geri döndü. Hüküm giyen az sayıdaki kişinin çoğu yakında cezaevinden çıkacak. Diğerleri güvenlik güçlerinin yakın takibi altında. Geriye kalanların akıbeti ile ilgili bilgiler sınırlı.

Neden önemli? IŞİD'in nüfuzunun azalmasıyla ve güvenlik birimlerinin aldığı önlemler sayesinde Türkiye'de üç yıldan uzun süredir bir saldırı gerçekleşmedi. Geri dönenlerin oluşturabileceği tehdidi abartmak da, tehdidin tamamen ortadan kalktığını düşünmek de doğru olmaz. Geri dönenlerin militanlığı kalıcı olarak geride bırakması hem ulusal hem de bölgesel güvenlik açısından önemli.

Ne yapılabilir? Türkiye'deki güvenlik birimlerinin geri dönenler ve cihatçı militan çevrelerle bağlantısı olduğundan şüphelendikleri kişilerle ilgili yaklaşımı büyük ölçüde caydırma amaçlı takibe ve kısa süreli gözaltılara dayalı. Türkiye'deki ilgili kurumlar, şiddete kalıcı şekilde mesafe koymalarını sağlamak için geri dönenlerin ailelerine destek, militanlığa yönelme riski olan gençlere alternatifler ve IŞİD ile bağlantılı suçlardan cezaevine giren ve salıverilenler için programlar gibi tamamlayıcı sosyal politikalar geliştirmeyi değerlendirebilir.

Yönetici Özeti

Türkiye, birçok başka ülke gibi, Irak Şam İslam Devleti'ne (İŞİD) katılan ve geri dönen vatandaşlarıyla nasıl baş etmesi gerektiği sorusuyla karşı karşıya. Türkiye'ye geri dönenlerin sayısı binlerle ölçülüyor. İçlerinden bazıları 2014 ve 2017 arasında Türkiye topraklarında 300'e yakın sivilin ölümüyle sonuçlanan İŞİD saldırılarının faileri arasında. Yetkililerin terörle mücadele çabalarını yoğunlaştırmasıyla birlikte, geri dönenlerin bir kısmı sıkı gözetim altına alındı. Bazıları hakkında yasal takibat başlatıldı ve hapse atıldılar. Ancak, erken dönemde dönüş yapanların güvenlik takibine girmemiş olma ihtimali yüksek. İŞİD, Suriye ve Irak'ta kurduğu "halifeliğin" çökmesiyle birlikte, artık kitlelere ilham veremez ve onları seferber edemez hale geldi. Alınan güvenlik önlemleri ve operasyonlar sonucunda üç yıldan uzun bir süredir Türkiye'de İŞİD saldırısı gerçekleşmedi. Ancak İŞİD'e katılıp dönmüş olanların akıbetiyle ilgili bilgi sınırlı. Ankara'nın izleme ve göz altılara dayanan İŞİD'e karşı mücadelesi hem yoğun kaynak gerektiriyor hem de her zaman kusursuz olmayabilir. Yetkililer, geri dönenlerin ailelerine sistematik rehberlik, militanlığa yönelme riski olan gençlere bu yoldan sapmaları için destek sağlayabilir, ayrıca İŞİD bağlantılı suçlardan cezaevine girenlere tahliye sonrası destek programları gibi tamamlayıcı sosyal politikalar geliştirmeyi de değerlendirebilir.

İŞİD'e katılan Türkiye vatandaşlarının profilleri, motivasyonları gibi büyük çeşitlilik gösterdi. Katılanlar arasında yeni üyelerin devşirilmesinde kilit rol oynayan bazı deneyimli militanlar; katı İslami kurallar altında bir yaşam beklentisinin cazibesine kapılan bir kesim; 35 yıldan uzun süredir devlet güvenlik güçleriyle çatışma halinde olan ve Türkiye, AB ve ABD'nin terör örgütü olarak tanıdığı Kürdistan İşçi Partisi (PKK) ve Suriye'de kendisiyle bağlantılı Halk Koruma Birlikleri'ne (YPG) karşı seferber olan İslamcı Kürtler; ve şan şöhret, servet veya adi suçlardan/uyuşturucudan "arınma" arayışında olan savunmasız gençler bulunmaktaydı. Suriye veya Irak'a gidenlerin bir kısmı örgüte katılmadan önceki sosyal çevrelerine geri döndü. Çevreleri veya ailelerince dışlananların bir bölümü ise Türkiye'nin büyük şehirlerinde izlerini kaybettirdi.

Türk yetkililerin İŞİD'in oluşturduğu tehlikeyle ilgili anlayışı zaman içerisinde evrildi. Önce, başka ülkelerde olduğu gibi, İŞİD'e katılıp geri dönenlerin oluşturabileceği tehdit yeterince ciddiye alınmadı ve örgütün 2014-2015 yıllarında yeni üye devşirme çalışmalarına büyük ölçüde kayıtsız kalındı. Bu algı 2016'da, özellikle de İŞİD'in Gaziantep il merkezindeki bir polis karakoluna Mayıs 2016 tarihinde gerçekleştirdiği saldırıdan sonra değişmeye başladı. Bu saldırı, 2014 ve 2017 arasında gerçekleştirilen ve yüzlerce sivilin hayatına mal olan on altı İŞİD saldırısından biriydi ancak devlet kurumlarının hedef alındığı ilk saldırıydı. Türkiye sınırları içerisindeki son İŞİD saldırısı, 1 Ocak 2017'de bir gece kulübünde gerçekleşti ve 39 kişinin ölümüyle sonuçlandı. Güvenlik birimleri o tarihten sonra takip, gözaltılar ve daha sıkı sınır güvenliği yoluyla İŞİD'in eylem alanını daraltmayı başardı ve saldırı girişimlerini engelledi. Ancak, Türk yetkililerinin de kabul ettiği üzere tehdit tamamen ortadan kalkmadı. Uygulanan bazı politikalar, İŞİD'e katılıp geri dönenlerin ve mevcut şebekelelerinin daha fazla yeraltına inmesine yol açmış olabilir. Gözden kaçan birkaç kişinin

bile yeni üye devşirmesi, finansman sağlanması veya yeni saldırılar planlaması ciddi bir tehlikeye dönüşebilir.

Geri dönerlerin yasal takibatı ve hapsedilmesiyle ilgili Türkiye'nin yaşadığı güçlükler diğer ülkelerle paralellik gösterse de kendine has bazı yönleri var. Türk yetkililer milli güvenlik açısından İŞİD'in PKK'dan veya devlete sızarak Temmuz 2016'daki darbe girişimini gerçekleştirmekten sorumlu tuttıkları ve "Fethullahçı Terör Örgütü" (FETÖ) olarak adlandırdıkları uluslararası grubun mensuplarından daha az tehdit oluşturduğu kanaatinde. Bahsi geçen bu iki grup ile bağlantılı olmakla suçlanan şüpheliler, daha katı bir adli takibata ve cezalandırmaya maruz kalıyor. Savcı ve hakimler, İŞİD altında yaşamak için Suriye veya Irak'a giden kadınların kendi iradelerinden ziyade daha çok eşlerine itaat ettiklerini varsayıyorlar. İŞİD saldırı davalarındaki mağdur avukatları, saldırıları düzenleyen tetikçilerin yanı sıra azmettiricilerin açığa çıkartılabilmesi için daha fazla çaba sarf edilmesi gerektiğini ileri sürüyor. Yargılanmaları durumunda İŞİD'e katılıp dönerler genelde terör örgütüne üyelik suçundan üç veya dört yıl cezaevinde kalıyor. Bu, yüzlerce kişinin yakında serbest kalması demek. Bazıları cezaevinde yeni bağlantılar kuracak ve muhtemelen militan çevrelerde itibar kazanacak.

Bununla birlikte Türkiye'deki devlet kurumları ancak son dönemde döner militanların cihatçı ideolojiden ve şiddetten uzaklaştırılmasına yönelik çalışmalar tasarlamaya başladı. Daha ziyade, tehdit oluşturabileceği düşünülen kişiler izlemeye alınıyor ve militan çevrelere yönelmekte olduğu düşünülen kişileri caydırmak için kısa süreli gözaltılar uygulanıyor. Yetkililerin "rehabilitasyon" veya "de-radikalizasyon" olarak tanımladığı alanda geliştirilen mevcut politikaların hedefleri genelde muğlak ve bakanlıklar arası çabalar koordine edilmiyor. Sosyal hizmet görevlileri, polis, imam, gardiyan ve yerel yetkililere, geri dönerler ve aileleriyle ilgili neler yapılması gerektiğine dair uzmanlık eğitimleri verilmiyor ve bu konularda yönlendirici olabilecek mercilere net görevler atfedilmemiş durumda. Bu konularda sivil toplum aktörlerine genelde rol biçilmiyor ve yetkililer dış paydaşlarla iş birliği yapma konusunda gönülsüz. Ankara'da orta kademeli yetkililer güvenlik önlemlerinin yanı sıra başka seçeneklere de ihtiyaç olduğunu ifade ediyor.

Bu konuda atılabilecek çeşitli adımlar var. İlk olarak, her biri Ankara açısından farklı bir tehdit oluşturan İŞİD, PKK, "FETÖ" ve aşırı solcu militan grupları ayırt ederek yaklaşımlar geliştirmeli. Bunların tek bir kefeye konması politikalarda karmaşaya yol açıyor ve cihatçı militan grupların oluşturduğu özgün tehdide uygun bir yaklaşımın tasarlanmasını engelliyor. Yetkililer aşırı iş yükü altında zorlanan hakim ve savcılara, İŞİD için üye devşiren ve İŞİD'e katılıp geri dönerlere isnat edilen suçların etkin şekilde soruşturulması için gerekli kaynakları sağlamalı. Cezaevi yetkilileri ve ilgili diğer birimler arasında, İŞİD hükümlü ve tutuklularına yönelik salıverilme kararlarının daha sağlıklı verilebilmesi için bilgi akışı geliştirilebilirse, bu kişilerin cezaevi sonrası süreçte topluma uyum sağlamaları kolaylaşabilir. Yetkililer, gençlerin militanlığa yönelmesini engelleme konusunda ailelere nasıl destek olabileceklerini ayrıca değerlendirebilir. Bu gençler alternatif olarak sosyal faaliyetlere yönlendirilebilir veya iş bulmalarına yönelik destek sunulabilir. Başka ülkelerde uygulanan buna benzer programların başarısı genelde tartışmalı olsa da, yetkililerin militanlığa kayma riski olan gençlerin ailelerinden gelen taleplere karşılık vermesi ve toplumun endişelerini önemsemesi halinde bu yönde geliştirilecek politikalar yine de değerli olabilir.

Türkiye'de Ocak 2017'den beri herhangi bir IŞİD saldırısı gerçekleşmedi. Buna rağmen, Suriye ve Irak'ta çatışma sahasındaki yeni gelişmeler, özellikle de IŞİD'in bu ülkelerde yeniden güçlenmesi ya da savaş deneyimi olan başka militan cihatçıların Kuzey Suriye'deki savaş bölgelerinden sınırı geçmesi, Türkiye'yi geri dönerler konusunda yeni güçlüklerle karşı karşıya bırakabilir. Güvenlik birimleri büyük ölçüde izlemeye ve caydırma amaçlı kısa süreli gözaltılara dayanan bir yaklaşımla üç yıldan uzun süredir IŞİD saldırılarını engellemeyi başardı. Ancak, güvenlik önlemlerinin IŞİD'e katılıp geri dönerlerin militanlıktan uzak durmalarına yardımcı olacak ve ailelerine destek sağlayacak sosyal programlar ile pekiştirilmesi uzun vadede daha sürdürülebilir olabilir ve güvenlik güçlerinin üzerindeki yükü bir miktar hafifletebilir.

İstanbul/Ankara/Brüksel, 29 Haziran 2020

IŞİD'e Katılıp Dönen Türkiye Vatandaşları: Mevcut Yaklaşımları Geliştirmek

I. Giriş

2013'ten sonra IŞİD'in sayıca en fazla yeni üye devşirdiği başlıca ülkelerden biri Türkiye idi.¹ O dönemde Türkiye'nin Suriye sınırı silah, malzeme ve insan kaçakçılığı faaliyetleri için önemli bir geçit haline gelmişti. IŞİD kontrolünde yaşamak için yurdundan ayrılan Türkiye vatandaşlarının sayısının 5.000-9.000 arasında olduğu tahmin ediliyor.² Böylece Türkiye, 80 milyonun üzerindeki nüfusuna oranla olmasa da mutlak sayı olarak IŞİD'in en fazla üye devşirdiği ülkelerden biri konumunda. 2015 yılında Türkiye genelinde gerçekleştirilen bir ankete katılanların yüzde 3,2'si IŞİD'e katılmış birini tanıdıklarını söyledi.³ Zamanında IŞİD'e katılmak isteyip de koşullar nedeniyle bunu başaramayan ve örgüte sempatisi devam eden kişilerin güvenlik takibine girme ihtimali düşük. IŞİD'e katılan binlerce kişi ise artık Türkiye'ye geri döndü. Özellikle sınır önlemlerinin henüz güçlendirilmemiş olduğu yıllarda dönenlerin bir kısmı güvenlik güçlerinin takibine girmemiş olabilir.

¹ Aralık 2015 tarihli Soufan Group raporunda Türkiye, Suriye ve Irak'taki ilk beş "yabancı uyruklu savaşçılar" sıralamasında Tunus, Suudi Arabistan ve Rusya'nın ardında yerini aldı. Bu rapora göre Kasım 2015 itibarıyla Suriye ve Irak'ta IŞİD'e veya diğer cihatçı gruplara katılan Türkiye vatandaşı sayısı 2.000-2.200 arasındaydı. Raporda: "(Irak ve Suriye'deki şiddete başvuran radikal gruplara katılan ve) geri dönen Türk savaşçıların sayısı diğer ülkelere kıyasla daha fazla" değerlendirmesi yapılıyordu. "Foreign Fighters: An Updated Assessment of the Flow of Foreign Fighters into Syria and Iraq" ["Yabancı Savaşçılar: Yabancı Savaşçıların Suriye ve Irak'a Akın Etmesine İlişkin Güncellenmiş bir Değerlendirme"], The Soufan Group, Aralık 2015.

² Kullanılan metodolojiler tartışmaya açık olsa da bazı çalışmalara göre 2013-2016 arasında Suriye ve Irak'ta IŞİD kontrolü altındaki bölgelere giden Türkiye vatandaşı sayısının kadınlar dahil 9.000'e ulaştığı tahmin ediliyor (bunlara birden çok kez gidip dönenler de dahil). Bkz. Serhat Erkmen, "Suriye ve Irak'ta savaşan Türkiyeli mücahitler", Al-Jazeera Türk, 25 Mayıs 2015. Ahmet S. Yayla, "Turkish ISIS and AQ Foreign Fighters: Reconciling the Numbers and Perception of the Terrorism Threat" ["IŞİD ve El Kaide'ye Türkiye'den Katılan Yabancı Savaşçılar: Terörizm Tehdidinin Büyüklüğünün ve Algısının Karşılaştırılması"], *Studies in Conflict and Terrorism*, vol. 42 (Temmuz 2019). Türk medyasında yer alan ve Türkiye'deki siyasi partilere ve yetkililere ait açıklamalarda, (IŞİD'e) katılan Türkiye vatandaşlarının sayısına ilişkin ipuçları mevcut: Haziran 2014'te, Milliyet gazetesinde çıkan bir yazıda, IŞİD'in 3.000 Türk üyeye sahip olduğu bildiriliyordu (bu sayının içinde kadınların olup olmadığı belirtilmemişti). "3 bin Türk savaşıyor", *Milliyet*, 13 Haziran 2014. Şubat 2015'te dönemin Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç, (cinsiyet belirtmeden) Türkiye uyruklu 1.000 gencin IŞİD'e katıldığını söyledi. "Arınç: IŞİD'e Türkiye'den 1000 Kişi Katıldı", *Bianet*, 23 Şubat 2015; Mart 2015'te, *Hürriyet* gazetesi, (cinsiyet belirtmeden) 2.307 Türkiye vatandaşının IŞİD'e katıldığını bildirdi. "Üç oğlu birden IŞİD'e katıldı", *Hürriyet*, 20 Mart 2015; Prof. Ümit Özdağ'ın eskiden üyesi olduğu Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) için hazırladığı Temmuz 2016 tarihli saha temelli raporda, IŞİD'e veya el-Nusra cephesine Türkiye'den katılanların sayısının kadın ve çocuklar hariç 5.200-9.000 arasında olduğu bulgusu yer aldı. Aynı rapordaki tahminlere göre katılmak üzere giden tüm Türkiye vatandaşlarının yaklaşık yüzde kırkı kadın ve çocuklardan oluşmaktaydı. Bu rapor "Türkiye'nin detaylı IŞİD raporu" başlığı altında yayınlandı, *Cumhuriyet*, 1 Temmuz 2016.

³ "Metropoll IŞİD anketinden şaşırtan sonuçlar", *internethaber.com*, 15 Ekim 2015.

Türkiye başlarda militanların güney sınırından geçişiyle ilgili belirsiz bir tutum sergiledi. Bazı başka ülkelerde de olduğu gibi, Türk yetkililer iç savaşın başlarında Beşar Esad rejimine karşı savaşıran direnişçi gruplara katılmak üzere Suriye'ye giden gençlere büyük ölçüde kayıtsız kaldı.⁴ 2013 ve 2014'te aileler oğulları ve kızlarının İŞİD'e katılma niyetlerini yetkililere bildirdiklerinde bu kişileri durdurmak için çaba gösterilmedi.⁵ Türk yetkililer savaşın ilk yıllarında "hazırlıksız yakalandıklarını" iddia ediyor. Bir yetkilinin ifadesiyle, "Yabancı savaşçılar geçerli seyahat belgeleriyle sıradan turist gibi geliyorlardı ve menşe ülkeler bu şahıslar ile ilgili bizimle hiçbir bilgi paylaşmıyordu".⁶ Ancak muhalif Türkiyeli ve Batılı bazı kesimler Ankara'yı militanların sınırdan geçişine göz yummakla itham ediyor.⁷ Sınır güvenliğinin güçlendirilmesine rağmen Suriye'den kaçak geçişler daha sınırlı olsa da devam etmekte. Rusya destekli rejimin İdlib'e topyekün bir saldırı düzenlemesi durumunda daha fazla militan Türkiye'ye geçmeye çalışabilir.⁸

Türkiye'de, Ocak 2017'den bu yana İŞİD'in üstlendiği veya İŞİD'e atfedilen bir saldırı gerçekleşme de, İŞİD'e katılıp geri dönenler daha önceki saldırılarda çeşitli roller üstlendi. Türkiye topraklarında kayıtlara geçen ilk İŞİD saldırısı Mart 2014'te, Niğde'de gerçekleşti. Suriye'den geri dönen yabancı militanları taşıyan bir aracı durdurmak isteyen güvenlik güçlerine açılan ateş sonucunda iki güvenlik gücü mensubu ve bir sivil hayatını kaybetti. 2015 ve 2016 yıllarında İŞİD'e katılmak için Suriye'ye gidip geri dönenlerden bazıları, Kürt hareketini ve başka muhalif grupları hedef aldı (Bkz. Ek A). 2014 ile 2017 arasında, İŞİD'in üstlendiği veya İŞİD'e atfedilen on altı saldırıda 291 kişi hayatını kaybetti.⁹ Gaziantep il merkezindeki bir polis karakoluna gerçekleştirilen intihar saldırısı ve Ocak 2016 ile Ocak 2017 tarihleri arasında İstanbul'da turistlerin yoğun olduğu dört mekanda düzenlenen saldırılar sonrasında Türk yetkililer İŞİD'e yönelik güvenlik önlemlerini artırdı. Ankara, üç yıldan daha uzun bir süredir herhangi bir saldırı olmamasını alınan bu önlemlere bağlıyor ve 30'dan fazla saldırının engellendiğini vurguluyor.¹⁰

İŞİD'in kurduğu bölgesel "halifelik" 2017'de çökmesiyle birlikte grubun kitleleri harekete geçirme kapasitesi önemli ölçüde azalmış olsa da, bu durum İŞİD'in veya küresel cihat hareketinin önemini yitirdiği anlamına gelmiyor. İŞİD'e veya yeni bir ulus aşırı militan oluşuma katılmak için doğacak yeni bir fırsat İŞİD'e katılıp geri

⁴ Bkz. *How the Islamic State Rose, Fell and Could Rise Again in the Maghreb [İslam Devleti Mağrip'de Nasıl Yükseldi, Çöktü ve Tekrar Yükselişe Geçti]*, Kriz Grubu Orta Doğu ve Kuzey Afrika Raporu N°178, 24 Temmuz 2017.

⁵ Kriz Grubu söyleşileri, geri dönenlerin aileleri, Adıyaman, Temmuz 2019.

⁶ Ankara merkezli bir düşünce kuruluşu olan Ortadoğu Araştırmaları Merkezi'nin (ORSAM) "Radikalleşme ve Şiddete Varan Aşırıçılıkla Mücadele" başlıklı çalıştayında Türkiye Dışişleri Bakanlığı yetkilisinin konuşmasından, Ankara, 2 Mayıs 2019.

⁷ Bunun nedeninin Ankara çevrelerinin o zamanlar İŞİD'i, Suriye'de bir taraftan PKK ile bağlantılı YPG'nin diğer taraftan ise Esat rejiminin nüfuzunu zayıflatan ve böylece ortak düşmanlarının karşısında yer alan bir güç olarak görmesi olduğunu ileri sürüyorlar. Kriz Grubu söyleşileri, akademisyenler, avukatlar, muhalefet partisi mensupları, Yaz 2019.

⁸ Bkz. *Silencing the Guns in Syria's Idlib [İdlib'de Silahları Susturmak]*, Kriz Grubu Orta Doğu Raporu N°213, 14 Mayıs 2020.

⁹ Bkz. Ek A'da yer alan İŞİD saldırılarının listesi ve ilgili davalar.

¹⁰ Kıdemli polis memuru konuşması, ORSAM çalıştay, a.g.e.

dönen ve yakında cezaevlerinden çıkacak olanlardan bazılarını cazip gelebilir.¹¹ Suriye'den geri dönen İŞİD mensubu bir kişinin Kriz Grubu'na söylediği gibi: "Elhamdülillah, inandıklarım büyük ölçüde hala aynı".¹² Türk güvenlik teşkilatının aldığı katı önlemler sonucunda bazıları yeraltına itilen İŞİD hücreleri, Irak veya Suriye'de örgütün tekrar güç kazanması durumunda geriden destek sunacak şekilde hareketlenebilir. İŞİD, gruba bağlılıklarını ilan eden bazı Türkiyeli militanların videolarını yayınlamaya devam ediyor, özellikle Irak'ta varlık gösterebileceğinin işaretlerini veriyor ve dünya genelindeki örgüt üyelerine ve sempatanlarına COVID-19 krizinin yol açtığı potansiyel kargaşadan faydalanmaları çağrısında bulunuyor (ancak bu çağrılarının somut etkisinin olup olmadığı henüz bilinmiyor).¹³

İŞİD'e katılıp Türkiye'ye geri dönenlerin örgüte bağlılıklarını sürdürme veya safalarına dönme riskini değerlendirmek için yeterli veri olmasa da, geçmişteki cihatçı seferberliğini mümkün kılan sosyal dinamiklerden bazıları hala geçerliliğini koruyor. Ayrıca, geçmişte farklı coğrafyalarda çatışmalara katılmış bazı cihatçı militanlar hala nüfuz sahibi.¹⁴ Türkiye'deki Selefilerin büyük bir bölümü, kafir olarak gördükleri Batı, PKK ve genel anlamda Kürt hareketi ile Alevilerin katı biçimde karşısında yer alıyor. Bu tür sosyal gerilimler militanlığa itilmenin sebeplerini açıklamada her zaman yeterli olmasa da, bazı kişilerin şiddete yönelmesine katkıda bulunabiliyor.¹⁵ Devlet kurumları sorunlu gençlere çok kısıtlı destek sağlıyor. İŞİD'e katılıp geri döndüğü tahmin edilen binlerce Türkiye vatandaşının yüzde 10'undan azı, yani (yaklaşık 30'u kadın olmak üzere) toplam 450 kişi, İŞİD bağlantılı terör suçlarından cezaevinde ve bu kişilerin yaklaşık yarısı tutuklu.¹⁶ Yakalanmayanlar, kendi mahallelerine dönmüş veya başka şehirlerde izini kaybettirmiş olanların ne yaptıkları ise pek bilinmiyor.

¹¹ Kriz Grubu söyleşileri; akademisyenler, avukatlar, muhalefet parti mensupları, Temmuz 2019-Mayıs 2020. Europol de geri dönenlerin lojistik, mali destek ve militan devşirme hücrelerinin yeniden oluşturulmasıyla ilgili oluşturdukları potansiyel tehdide işaret ediyor. Europol, "TE-SAT 2014: EU Terrorism Situation and Trend Report" ["TE-SAT 2014: AB'deki Terörizm Durumu ve Trend Raporu"], 2014.

¹² Kriz Grubu telefon söyleşisi, Mayıs 2020.

¹³ Bkz. Kriz Grubu'nun "Contending with ISIS in the Time of Coronavirus" ["Koronavirüs Döneminde İŞİD ile Mücadele"] başlıklı yorum yazısı, 31 Mart 2020 ve Sam Heller, "When Measuring ISIS's 'Resurgence', Use the Right Standard" ["İŞİD'in 'Yeniden Dirilişini' Ölçümleyen Doğru Standardın Kullanılması"], 13 Mayıs 2020.

¹⁴ İŞİD'e katılmadan önce El Kaide'de aktif olan ve şimdi nüfuz sahibi Türk cihatçıların hikayeleri için bkz. Doğu Eroğlu, "İŞİD Ağları: Türkiye'de Radikalleşme, Örgütlenme, Lojistik", s. 63-69.

¹⁵ Türkiye nüfusunun yaklaşık yüzde 25'ini Kürt hareketinin destekçileri ve Aleviler oluşturuyor. Bu konuda resmi istatistikler açıklanmasa da, Türkiye'deki Alevilerin sayısı tahminlere göre Türkiye nüfusunun yüzde 15-20'si arasında değişmekte. Kürt hareketini destekleyenlerin sayısı, seçimlerde Halkların Demokratik Partisinin (HDP) aldığı oy oranı baz alındığında yüzde 8-12 arasında. Bkz. "The Alevites' fight for recognition in Turkey" ["Türkiye'de tanınma mücadelesi veren Aleviler"], Deutsche Welle, 26 Ocak 2020; ve "Turkey elections 2018" ["Türkiye 2018 Seçimleri"], TRT World, 27 Haziran 2018.

¹⁶ Kriz Grubu söyleşisi, Türkiye Adalet Bakanlığı yetkilisi, Temmuz 2019. *Yeni Şafak* gazetesi 8 Kasım 2019'da İŞİD ile bağlantılı terör suçlarından cezaevinde bulunan Türkiye vatandaşlarından 95'inin hüküm giydiğini, 138'inin birinci derece mahkemelerde suçlu bulunmakla birlikte temyiz başvurularının sonuçlanmasını beklediklerini, 189'unun ise tutuklu olduğunu bildirdi. "Hapiste 40 ülkeden DEAŞ'lı var", *Yeni Şafak*, 8 Kasım 2019.

Birçok ülkede IŞİD'e katılıp geri dönenlere yönelik nasıl politikalar izlenmesi gerektiği sorusu gündemdeyken, bu rapor Türkiye'nin kendi vatandaşları konusunda attığı adımlara odaklanıyor ve yeni katılım döngülerinin önüne geçebilmek için geri dönenler ile ilgili yaklaşımlar konusunda bazı öneriler sunuyor. IŞİD'e katılmak için Irak veya Suriye'ye giden Türkiye vatandaşlarının katılım süreçleri ve geri dönüş dinamikleri ile ilgili çok az araştırma mevcut. Bu rapor, bu konudaki boşluğu bir nebze de olsa gidermeyi amaçlıyor. Türkiye'de bulunan ve kısmen Türkiye'yi yeni yurtları olarak gördüklerini ifade eden çok sayıdaki yabancı uyruklu IŞİD üyesi ve sempati-zanının teşkil ettiği zorluklar aynı derecede önemli olsa da, bu rapor Türkiye vatandaşlarına odaklanıyor.

Rapor, Kriz Grubu tarafından Nisan 2019 ile Aralık 2019 tarihleri arasında İstanbul'da ve Türkiye'nin güneyi ve güneydoğusundaki illerde yapılan görüşmeler ve 2020'nin ilk yarısında uzaktan yapılan görüşmelere dayanmaktadır. Kriz Grubu, bu çalışma kapsamında hem geri dönenlerle, hem de geri dönenlerin akrabaları, arkadaşları ve şu anda yaşadıkları veya örgüte militan olarak devşirildikleri çevrelerdeki muhtelif aktörlerle görüşmeler gerçekleştirdi. Geri dönenler arasındaki yaygın adli tatbikat ve IŞİD'le ilişkili damgalanma korkusunun yanı sıra COVID-19 küresel salgınıyla bağlantılı seyahat kısıtlamaları saha araştırmasını zorlaştırdı. Geri dönen kadınlarla görüşmeler gerçekleştirmek özellikle zordu. Bu nedenle, IŞİD'e katılıp dönmüş kadınlara ilişkin değerlendirmeler, bu kadınların akraba ve komşuları ile onları şahsen tanıyan avukatlarıyla yapılan görüşmelere dayanıyor. Rapor ayrıca Türkiye'deki farklı bakanlık yetkilileri, uluslararası diplomatlar ve sivil toplum aktörleriyle yapılan görüşmelere yer veriyor ve Kriz Grubunun Türkiye, Suriye, komşu ülkeler ve bölgedeki IŞİD faaliyetleriyle ilgili önceki çalışmalarının devamı niteliğinde.¹⁷

¹⁷ Bağlantılı konuları ele alan önceki Kriz Grubu raporları için bkz. Rapor N°273, *Averting an ISIS Resurgence in Iraq and Syria [Irak ve Suriye'de IŞİD'in Yeniden Yükselmesini Önlemek]*, 11 Ekim 2019; Brifing N°72, *Steadying the New Status Quo in Syria's North East [Suriye'nin Kuzeydoğusundaki Yeni Durumun İstikrarlı Kılınması]*, 27 Kasım 2019; Rapor N°208, *Women and Children First: Repatriating the Westerners Affiliated with ISIS [Önce Kadınlar ve Çocuklar: IŞİD ile Bağlantılı Batılıların Kendi Ülkelerine Geri Alınması]*, 18 Kasım 2019; Rapor N°197, *The Best of Bad Options for Syria's Idlib [Suriye'nin İdlib Kenti için Kötünün İyisi]*, 14 Mart 2019; ve Rapor N°252, *Mitigating Risks for Syrian Refugee Youth in Turkey's Şanlıurfa [Şanlıurfa'daki Suriyeli Genç Mültecilere Yönelik Riskleri Azaltmak]*, 11 Şubat 2019.

II. Katılım ve Dönüş Dinamikleri

Güvenlik birimleri Ocak 2017'den beri İŞİD saldırılarını önlemeyi başarmış olsa da, kayda değer sayıdaki İŞİD'e katılıp geri dönen Türkiye vatandaşı hakkında bilinenler sınırlı. Geri dönenlerin oluşturabilecekleri tehdide göre sistematik şekilde sınıflandırılması ve yaşadıkları yerlerdeki toplumsal dinamikleri de göz önünde bulunduran kapsamlı bir incelemeye tabi tutulması, yeniden topluma güvenli şekilde entegre olmalarına yönelik hangi politikalara ihtiyaç duyulduğunun belirlenmesi açısından önem taşıyor. Bu kişilerin şiddete yönelmesini engellemek için herkese uygulanacak tek bir formülden ziyade, kişiye özel çözümlerin işe yarama ihtimali daha yüksek.

Türk yetkililerin gerçekleştirmiş oldukları bazı risk değerlendirmeleri daha derin analizler için başlangıç noktası oluşturabilir. Cezaevlerinde İŞİD ile bağlantılı terör suçlarından bulunan şahısları analiz eden bir çalışma neticesinde bu kişilerin çoğunun militanlığı geride bırakmasının zor olmayacağı sonucuna varıldı. Güvenlik birimleriyle yakın temas halinde çalışan bir akademisyene göre: “Onlara İslam’ın şartlarını yerine getirmeyen kişilerle arkadaş olup olmayacakları gibi sorular yönelterek ideolojik sertliklerini anlamaya çalıştık. ... Çoğu ‘Müslümanlara zulmediliyor’ söyleminden etkilenmişti ve bir davanın peşinden giden heyecanlı ve maceraperest tiplerdi”.¹⁸ Ankara’daki karar alıcılar bu tür değerlendirmeleri ileride yapılacak daha kapsamlı çalışmalar için temel olarak kullanabilir. İlgili resmi merciler bu kişilerin İŞİD’e katılma sebeplerini, ne kadar süreyle bu grubun içinde kaldıklarını, “halifelik” altında neler yaşadıklarını, kendi istekleriyle mi yoksa zorunluluktan ötürü mü döndükleri ve eski çevreleriyle bağlantılarının ne ölçüde devam ettiği gibi etkenleri göz önünde bulundurabilir.¹⁹ Bir güvenlik sektörü yetkilisi Kriz Grubu söyleşisinde, “Geri dönenleri oluşturdukları olası risklere göre dört veya beş kategoriye ayırabilirsek bu kişileri her bir kategori için özel hazırlanmış farklı rehabilitasyon programlarına yönlendirebiliriz” diye belirtti.²⁰

İŞİD’e katılmış kişilerin cihatçı militanlığa sırtlarını dönmelerinde belirleyici kilit etkenlerden biri de nasıl bir sosyal çevreye geri döndükleridir. Geri gelenlerin devşirildikleri veya katılımlarının ideolojik altyapısını oluşturan sosyal çevreye dönüşü ya da militanlığa yakın hisseden birkaç arkadaşla bağlantılarını sürdürmeleri tekrar şiddet yanlısı sarmala girmelerine zemin hazırlayabilir.²¹ Türkiye’den İŞİD’e katılan-

¹⁸ Kriz Grubu söyleşisi, Türk yetkililer ile yakın temas haline çalışan akademisyen, Ekim 2019.

¹⁹ Farklı bağlamlarda önemli olduğu saptanan etkenler için bkz. Edwin Bakker, Christoph Paulussen, and Eva Entenmann, “Returning Jihadist Foreign Fighters: Challenges Pertaining to Threat Assessment and Governance of this Pan-European Problem” [“Geri Dönen Yabancı Cihatçı Savaşçılar: Tüm Avrupa’yı İlgilendiren Bu Sorunla İlgili Riskin Değerlendirilmesindeki ve Yönetilmesindeki Güçlükler”], *Security and Human Rights*, vol. 11 (2014); “Focus on Returnees” [“Geri Dönenlere Odaklanmak”], Genel İstihbarat ve Emniyet Teşkilatı (Hollanda), 2017.

²⁰ Kriz Grubu söyleşisi, Türk güvenlik yetkilisi, Ankara, Ekim 2019.

²¹ Bu, farklı ülkelerde yapılan çalışmalarla desteklenmektedir. Bkz. Mary Beth Altier, Emma Leonard Boyle and John G. Horgan, “Returning to the Fight: An Empirical Analysis of Terrorist Engagement and Recidivism” [“Savaşa Geri Dönmek: Terörist Angajmanı ve Tekerrürüne Dair Ampirik Bir Analiz”], *Terrorism and Political Violence*, vol. 31 (2019); Badi Hasisi, Tomer Carmel, David Weisburd and Michael Wolfowicz, “Crime and Terror: Examining Criminal Risk Factors for Terrorist Recidivism”, [“Suç ve Terör: Terörizme Dönüş İçin Risk Faktörlerinin İncelenmesi”], *Journal of Quantitative Criminology*, vol. 35 (2019).

lar döndüklerinde çeşitli ortamlarla karşılaştılar: bazıları eski sosyal çevrelerince dışlandı veya kendileri bu çevrelerden uzaklaşmayı tercih etti, başkaları ise yargılanma korkusuyla Türkiye'nin büyük şehirlerinde izlerini kaybettirdi. Geçmişte İŞİD'in çok sayıda militan devşirdiği mahalleler de dahil olmak üzere eski sosyal çevrelerine döner de oldu.

A. Kimler Niçin Katıldı?

Kriz Grubu saha araştırmasında, özellikle 2014/15 yıllarında İŞİD'e katılımın Türkiye'nin çok farklı kesimlerine cazip geldiğini tespit etti. Çoğu katılan erkek kabaca da olsa şu dört profilden en az birine uyuyordu: daha önceki çatışmalara katılmış deneyimli cihatçılar, özellikle hızlı kentleşmenin yaşandığı bölgelerde kimlik arayışındaki bazı sorunlu gençler, katı İslami kurallar altında bir yaşamın cazibesine kapılanlar ve temel motivasyonları PKK/YPG ile savaşmak olan İslamcı Kürtler. En azından hikayeleri Kriz Grubunca bilinen kadınların çoğu ise ağırlıklı olarak muhafazakar Sünni çevrelerden geliyordu ve katı İslami kurallar altında yaşama konusunda hevesliydi; çoğu eşiyile birlikte katıldı, bir kısmı dul kaldı ve birden çok kez evlendi.²² Güvenlik yetkilileri özellikle İstanbul, Ankara, Adıyaman, Bursa, Gaziantep, Adana, Kocaeli ve Konya'nın bazı semtlerinden yoğun katılım olduğunu belirtiyor.²³ Katılanların çoğunun yaşı on sekiz ile 26 arasındaydı.²⁴ Genellikle arkadaşları ve akrabalarıyla birlikte katıldılar. Öte yandan, Türkiye'den İŞİD'e militan devşirenlerin çoğunun yaşı 35 üzeriydi. Geri dönenleri tanıyanların ifadelerine göre, yeni militanları İŞİD'e katılmaya ikna edenler, onları İŞİD yönetimi altında katı İslami kurallara dayanan, daha varlıklı ve davaya hizmet eden bir yaşam vaadiyle cezbediyordu.²⁵

İŞİD adına devşirme ve propaganda görevleri üstlenen Türkiye vatandaşlarının arasında Türkiye'ye komşu ülkelerde daha önce çatışmalara katılmış ve 2003 yılında Türkiye'de gerçekleşen El Kaide saldırılarıyla bağlantıları olan deneyimli militanlar da vardı.²⁶ Bazıları 1980'lerde Afganistan'da Sovyetlere karşı yürütülen "cihat" mü-

²² Suriye'ye giden kadınların motivasyonlarını değerlendirmek zor. Kadınlarla doğrudan konuşmak güç olduğundan yapılan değerlendirmelerin tümü aile bireyleri, arkadaşları veya tanıdıkları, çoğunlukla da ailelerin veya onları temsil eden avukatların görüşlerine dayanmakta. Kadınların durumu ile ilgili yorum yapanların çoğu da erkek. İŞİD bağlantılı suçlardan yargılanan sanıkları temsil eden avukat Onur Güler'e göre: "Dindar çevrelerde hakim olan kültür nedeniyle Türkiyeli kadınlar eşleri olmadan İŞİD'e katılma eğiliminde olmuyorlar. Eşleri olmadan kendi başına gitme kararı alan kadınlara çok az rastlanıyor. Ancak, Konya'daki bir vakada bir kadın eşini polis memuru olmasından ötürü kafir olarak görmeye başlayıp 'tağut' devlete hizmet ettiğini düşündüğü için ondan boşanmaya karar vermişti". Kriz Grubu telefon söyleşisi, Mayıs 2020. Erkek kardeşi "İŞİD adına Nusayrilerle (Suriye rejimiyle) savaşırken şehit düşen" ve kardeşinin ölümünü takiben onun eşini geri getirmek için Suriye'ye giden bir erkek Kriz Grubuna, "Türkiye'den giden kadınlar Avrupalı kadınlar gibi kendi başlarına katılmadılar. Koca merkezli hikayesi olmayan tek bir kadın bile tanımiyorum" diye konuştu. Kriz Grubu telefon söyleşisi, 14 Haziran 2020.

²³ Kriz Grubu söyleşileri, Türk emniyet yetkilileri, İstanbul, Sonbahar 2019.

²⁴ Kriz Grubu saha araştırmasında Türkiye'ye geri dönenlerin çoğunluğunun İŞİD'e katılırken bu yaş grubunda olduğunu (18-26) gördü. Diğer saha kaynaklı hikayelerden elde edilen bulgular, Kriz Grubunun Türk yetkililerle yaptığı söyleşiler ve derlediği haber kaynakları da bu bulguyu doğruluyor.

²⁵ Kriz Grubu söyleşileri, Adıyaman ve Diyarbakır, Temmuz 2019.

²⁶ El Kaide'nin Kasım 2003'de İstanbul'da gerçekleştirdiği dört saldırıda iki sinagog, İngiltere Başkonsolosluğu ve HSBC bankası hedef alındı. 58 kişi hayatını kaybetti ve 753 kişi yaralandı. Ely Karmon, "The Synagogue Bombings in Istanbul: Al-Qaeda's New Front?" ["İstanbul'daki Sinagolara

cadelesine katılmıştı. Bazıları ise 1990'larda Çeçenistan, Bosna ve Kosova'daki savaşlara katılmak için seferber olmuştu. 2003 yılındaki ABD işgalinden sonra bazı Türkiyeli pan-İslamcı militanlar Afganistan'dan Irak'a geçti.²⁷ İŞİD'in Türkiye içinde daha önce ABD'nin Irak işgaline karşı seferber olan bazı cihatçı militan şebekelerden istifade ettiği düşünülüyor.²⁸ 2012-13 itibarıyla bu deneyimli militanlardan bazıları İŞİD'in devlet kurma projesine katılmak üzere Suriye'ye geçerken, bazıları ise Türkiye'de İŞİD için yeni savaşçıların devşirilmesinde kilit roller üstlendi.

Ancak, Türkiye'den İŞİD'e katılanların büyük çoğunluğu 26 yaşından küçük gençlerden oluşuyordu ve savaş deneyimleri yoktu. Bunların birçoğu son on veya yirmi yıl içerisinde şehirlere göç eden ya da hızlı şehirleşme sonucu dönüşüme uğramış mahallelerde yaşayan taşra kökenli ailelerden geliyordu.²⁹ Dünyanın en hızlı şehirleşen ülkelerden biri olan Türkiye nüfusunun 1950'de sadece dörtte biri kentsel bölgelerde yaşarken 2015'e gelindiğinde bu oran dörtte üçe çıkmıştı.³⁰ 2014/15 yıllarında İŞİD'in militan devşirdiği önemli merkezlerden birine dönüşen Adıyaman'da, kentsel nüfusun büyük bir çoğunluğu son yirmi yıl içerisinde köylerden şehre göç etti.³¹

Sosyal ve ekonomik eşitsizlikler ve psikolojik, kimliksel sorunlar bazı gençlerin İŞİD'e katılımını açıklamada tek başına yeterli olmasa da (çünkü aynı mahrumiyetleri yaşayan gençlerin büyük çoğunluğu İŞİD'e katılmadı) bu tür unsurların bazı gençlerin daha kolay etkilenmesine katkı sağladığı söylenebilir. Adıyaman şehir merkezine çevre köylerden son dönemde göç edenler şehirde hor görüldüklerini ve köylerinin geleneksel sosyal dokusundan koparıldıklarını hissettiklerini ifade ediyorlar. Kimlik arayışındaki gençler adapte olmakta daha fazla zorlandı.³² Yerel bir insan hakları çalışanı bu durumu "Aileler şehirlere taşındıklarında köydeki yaşama özgü sosyal koruma ağlarını yitirdiler ve şehir hayatında statüden yoksun kaldılar" diye açıkladı.³³ Nüfusun çoğunluğu Kürt olan Adıyaman'da işsizlik oranı yüksek ve maaşlar düşük. Burada kişi başına düşen yıllık gelir 4,771 ABD Doları. Bu rakam 2018'de 9,693 ABD Doları olan Türkiye ortalamasının yarısının bile altında.³⁴ Bir devlet yetkilisinin belirttiği gibi: "Suriye'den dönerken sınırda yakaladığımız kişilerden bazılarının üzerinde 10 bin Dolara varan paralar çıktı. Karadeniz Bölgesinden bazı erkekler

---

Yapılan Bombalı Saldırıları: El Kaide'nin Yeni Cephesi?], Washington Institute for Near East Policy, 18 Kasım 2003.

²⁷ Kriz Grubu söyleşileri, akademisyenler, Ankara, Temmuz 2019. Ayrıca bkz. Serhat Erkmen, "Suriye ve Irak'ta savaşan Türkiyeli mücahitler", *Al Jazeera Türk*, 25 Mayıs 2015.

²⁸ Aaron Stein, "The Islamic State in Turkey: a deep dive into a dark place" ["Türkiye'de İslam Devleti: Karanlık bir yerin derinliklerine inmek"], *War on the Rocks*, 6 Nisan 2016; Aaron Stein, "Islamic State Networks in Turkey" ["Türkiye'de İslam Devleti Ağları"], Atlantic Council, Ekim 2016.

²⁹ Kriz Grubu saha söyleşileri, Adıyaman, Diyarbakır, Şanlıurfa'da yerel halk, akademisyenler, avukatlar, Yaz 2019. "Benim bildiğim kadarıyla, İŞİD'e katılan çoğu kişinin ailesi son yirmi yıl içinde taşradan şehirlere göç etti. ... Tahminime göre Bursa'dan katılanların yüzde 70-80'i, Türkiye'nin nüfusu Kürt ağırlıklı doğu ve güneydoğu bölgelerinden göç etmiş ailelerin çocuklarıydı. Yani çoğu Kürt kökenliydi ve belki de kendilerini Kürt Hizbullah'ına yakın hissediyorlardı". Kriz Grubu telefon söyleşisi, İŞİD ile bağlantılı terör suçlarından yargılanan sanıkların avukatı, 30 Mayıs 2020.

³⁰ Bkz. Stephen Karam ve diğerleri, "Rise of the Anatolian Tigers: Turkey Urbanization Review" ["Türkiye'de Şehirleşmenin İncelenmesi: Anadolu Kaplanlarının Yükselişi"], World Bank, Nisan 2015.

³¹ Kriz Grubu söyleşisi, Adıyaman Belediye Başkanı, Temmuz 2019.

³² Kriz Grubu söyleşileri, yerel halk, Adıyaman, Temmuz 2019.

³³ Kriz Grubu söyleşisi, Adıyaman, Temmuz 2019.

³⁴ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), <https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/>.

'mevsimlik işçi' gibi para kazanmak için İŞİD kontrolündeki bölgelere gidiyordu".³⁵ Bazı resmi merciler aynı zamanda uyuşturucunun erişilebilirliğinin gençleri, İŞİD gibi örgütlerin istismarına daha savunmasız hale getirdiğinin altını çiziyor.³⁶

Bu sosyo-ekonomik eşitsizlikler, İŞİD'e militan devşirenlerin kullandıkları söylemin bir parçasıydı. Adıyaman'da İŞİD'e katılan gençler Diyanet İşleri Başkanlığı'na (bundan sonra Diyanet olarak kısaltılacaktır) bağlı imamı "kafir" olarak gördüklerinden vaazlarına katılmamaya başlamıştı. Bu yüzden Adıyaman'ın yerli halkı bu gençlere "Cumasızlar" lakabını takmıştı.³⁷ Söylenene göre örgüte katılan erkekler maddi gelir, çokeşlilik ve macera vaatleriyle kandırılıyordu.³⁸ İŞİD ile bağlantılı suçlar nedeniyle yapılan telefon dinlemelerinde, sabıka kaydı ya da alkol veya uyuşturucu sorunu olan bazı gençlerin örgüte katılmayı ikinci bir şans, geçmişteki günahlarından "arınma" fırsatı olarak değerlendirdiği görülüyor.³⁹ Adıyaman'da bir kasap 20'den fazla genci örgüte devşirmekle suçlanıyor.⁴⁰ Bu gençlerden biri olan Orhan Gönder, Haziran 2015'te Diyarbakır'daki bir HDP mitingine beş kişinin ölümüyle sonuçlanan bir bombalı saldırının faillerinden biri olarak Aralık 2019 ortalarında müebbet hapse mahkum edildi. Ailesi Alevi olan Gönder'in annesinin anlattığına göre oğlu on altı yaşına geldiğinde kendisine "gerçek İslam'ı" öğrenmek için İŞİD'e katılacağını söylemiş.⁴¹ Onu hala cezaevinde ziyaret eden kuzeni Ercan'a göre ise Gönder'in İŞİD'e katılmasını sağlayan kişiler ona "yaşadığı boşluk hissini ancak daha büyük bir davanın parçası haline gelirse yenebileceğini" söylemiş.⁴²

İŞİD Türkiye'de özellikle bazı Selefi çevrelerden üye devşirdi.⁴³ Türkiye'den katılıp geri dönerler arasında hikayeleri Kriz Grubunca bilinenler ya Selefi çevrelerden

³⁵ Kriz Grubu söyleşisi, Ankara, Ekim 2019.

³⁶ Kriz Grubu söyleşisi, Adıyaman, Temmuz 2019. "Ecstasy" olarak adlandırılan sentetik bir hap uyuşturucunun Şanlıurfa'daki fiyatı 5 Lira [0,75 Dolar], İstanbul'da 20 Lira [3 Dolar]. Bunlar yüksek vergilere tabi olan alkole göre çok daha ucuz. Kriz Grubu saha gözlemleri, Temmuz 2019.

³⁷ Kriz Grubu söyleşileri, yerel halk, Adıyaman, Temmuz 2019.

³⁸ Kriz Grubu telefon söyleşileri, geri dönerler, Mayıs 2020. Kriz Grubunun söyleşisi, İŞİD'in Türkiye'deki devşirme faaliyetleri ve ağları konusunda uzman, Nisan 2019.

³⁹ Bkz. Doğu Eroğlu, "İŞİD Ağları: Türkiye'de Radikalleşme, Örgütlenme, Lojistik", s. 32-33. İŞİD ile bağlantılı terör suçlarından yargılanan sanıkların avukatı bu kişilerin yaklaşık yüzde 10-15'inin geçmişinde adi suçlar veya uyuşturucu kullanımı olduğunu tahmin ettiğini ifade etti. Kriz Grubu telefon söyleşisi, 30 Mayıs 2020.

⁴⁰ Kriz Grubu söyleşileri, Türkiye'den İŞİD'e katılıp geri dönerlerin tanıdıkları, Adıyaman, Temmuz 2019.

⁴¹ Kriz Grubu söyleşisi, Orhan Gönder'in annesi, Adıyaman, Temmuz 2019.

⁴² Kriz Grubu saha araştırması, Adıyaman, Temmuz 2019.

⁴³ Türkiye'deki Selefi gruplar, Kuran-ı Kerim'in ve sünnetin yorum katılmadan, harfiyen uygulanmasına dayanan "gerçek İslam'ı" yaşamlarında hakim kılmayı amaçlıyor. Bu gruplara göre modern İslam'ın zaman içerisindeki yorumlarla ortaya çıkan yeni uygulamaları, İslam dinini Hz. Peygamberin ortaya koyduğu asıl şekilden uzaklaştırdı. Bu, bazen daha ılımlı İslami akımlar ve başka mezheplere karşı hoşgörüsüzlük şekline dönüşebiliyor. Selefilere inançlarını uygulamaya dökme şekli de kendi içinde farklılık gösteriyor. Daha "ılımlı" sayılabilecek Selefilere bir kısmı siyasete katılmaktan kaçınıyor ve bunun yerine İslam'ın yayılmasına ve kendi "iman" anlayışlarına uygun bir hayat yaşamaya odaklanıyor. Diğer yandan "haraki" (aktivist) Selefiler, İslam'ın katı yorumlarına uygun bir toplum ve devlet yaratmak için siyasete katılmaları gerektiğini düşünüyor. Bir diğer grup olan "cihatçı" Selefiler ise İslami olmayan, *tağut* saydıkları devletlerin otoritesini reddediyor ve bir İslam Devleti kurmak için bu devletleri şiddet yoluyla devirmeleri gerektiğine inanıyor. Bkz. *Un-*

ya da İŞİD'e katılmadan önce kısa süre için de olsa bazı Selefi çevrelerle temas içinde olmuştur. Fakat hatırlanmalıdır ki Türkiye'de de başka ülkelerde de, Selefi gruplara mensup kişiler genelde yasalara riayet eden, suç sayılabilecek eylemlere karışmayan bireyler oluyor. Ayrıca Türkiye'de Selefi olarak kabul edilen grupların yaklaşımları ve pratikleri büyük çeşitlilik gösteriyor. Bu nedenlerle Selefilik ile şiddete dayalı cihatçılık arasındaki ilişki konusunda genelleme yapmak oldukça güç.⁴⁴ Türk yetkililer Selefi çevreleri yakından takip ettiklerini ifade ediyor. Bu çevrelere mensup bazı kişiler ise haksız yere izlemeye tabi tutulmaktan şikayetçi.⁴⁵ 2016 tarihli bir polis istihbarat raporunda 10-20 bin Türkiye vatandaşının, rapordaki ifadeyle "radikal Selefi/Tekfirci" olarak tanımlanması Ankara'nın Selefilere şüpheyle baktığının bir göstergesi.⁴⁶ Bahsi geçen raporda bu kategorinin anlamına ilişkin bir tanımlama yer almasa da, bu kişilerin "ülke için potansiyel bir tehdit" olduğu belirtilmiş.⁴⁷

Türkiye'de İŞİD için devşirme faaliyetleri yürüten kişiler potansiyel üyelerin katı İslami kurallar altında yaşama ve devlet "baskısından" kurtulma arzusuna hitap etmeye çalışıyordu. Devşirenler, kadınların çarşaf giyerek yaşamlarını rahatça sürdürme arzusundan da istifade etti.⁴⁸ Selefi "gezici vaizler" olarak adlandırılan bu kişilerin çay ocaklarında, kitapçılarda ve kayıtdışı medreselerde düzenledikleri buluşmalarda olası yeni üyeler ile temas kurdukları söyleniyor. Türkiye'den gidip Rakka'da iki yıl İŞİD altında yaşadıkdan sonra geri dönen bir kişi Kriz Grubuna, "Oraya Peygamberimiz ve sahabelerinin İslam'ını yaşamak için gittim" diye konuştu. "İlk gittiğimde şahit olduğum muhteşem yaşam beni tek kelimeyle büyülemişti. Gerçek İslam'ı yaşıyordum".⁴⁹ Özellikle Suriye'deki iç savaşın başlarında bir kısım Türkiye vatandaşına hilafet altında bir yaşam oldukça cazip geliyordu. Birçok kişi için İŞİD'in ilan ettiği halifelik umdukları ütopyaya dönüşmedi, ama buna rağmen bu yoldan vazgeçmekte gecikteler.

Özellikle "ateist" olarak gördükleri YPG/PKK'ya karşı savaşmak için seferber olan bazı İslamcı Kürtler de İŞİD'e katıldı. Bunlardan bazıları Kürt Hizbullah'ının taba-

---

derstanding Islamism [İslamcılığı Anlamak], Kriz Grubu Orta Doğu ve Kuzey Afrika Raporu N°37, 2 Mart 2005.

⁴⁴ Genel anlamda Selefi olarak sınıflandırılabilir 100'den fazla kuruluş Türkiye'de "dernek" veya "vakıf" statüsüyle kayıtlı. Kriz Grubu söyleşisi, Cumhurbaşkanlığı yetkilisi, Ankara, Ekim 2019. İçişleri Bakanlığında bir yetkilinin tahminine göre Türkiye'de yaklaşık 60 bin civarında Selefi var. İçişleri bakanlığı yetkilisi iki yıl önce Kriz Grubu danışmanı ile yaptığı söyleşi sırasında bu tahminde bulundu.

⁴⁵ Kriz Grubu söyleşisi, Cumhurbaşkanlığı yetkilisi, Ankara, Ekim 2019.

⁴⁶ "Tekfircilik" Selefi-cihatçıların kendi İslam anlayışlarını kabul etmeyen başka Müslümanları "kafir" ilan etme ve din dışı görme pratiğini ifade eder.

⁴⁷ İsmail Saymaz, "İşte Emniyet'in selefi raporu: Türkiye tabanları 20 bine ulaştı, bu bir tehdit", *Hürriyet*, 25 Nisan 2016. İŞİD ile bağlantılı terör suçlarından yargılanan sanıkların temsil eden bir avukat, "Türkiye'deki Selefilere ancak bir kısmının, belki de 3-5 bin kadarının şiddetli bir araç olarak kullanmaya yatkın olduğunu düşünüyorum" diye konuştu. Kriz Grubu telefon söyleşisi, 30 Mayıs 2020.

⁴⁸ Türkiye'deki Selefi gruplar üzerinde kapsamlı araştırmalar yürüten bir araştırmacı gazeteci, "Suriye'de İŞİD altında yaşayan bir çift olarak daha rahattılar çünkü tüm kadınların kıyafeti aynıydı, siyah çarşaf ve peçe giyiyorlardı. Ama Türkiye'de metal detektörü ötmeyişinde bile üstleri aranıyor" diye konuştu. Kriz Grubu söyleşisi, İstanbul, Mart 2019.

⁴⁹ Kriz Grubu söyleşisi, Türkiye'den İŞİD'e katılıp geri dönen kişi, İstanbul, Eylül 2019.

nındandı.⁵⁰ Türkçe konuşan İŞİD destekçilerine ait 2.500'ün üzerinde Twitter hesabından 2013-2015 arasında atılan 787.400 tweet'i inceleyen bir analize göre bu paylaşımlarda "PKK" ve "YPG" en fazla kullanılan kelimelerdendi.⁵¹ İŞİD'in Eylül-Ekim 2014'te o zamanlar YPG'nin elindeki Kobani'yi kuşatması özellikle İslamcı Kürtler için bir savaş çağrısına dönüştü. Türkiye'ye geri dönen Kürt kökenli bir Türkiye vatandaşı, "Müslüman kardeşlerimizin 'anarşistler' [YPG/PKK'yı kastederek] tarafından katledildiğini gösteren videolar izliyorduk" dedi.⁵² Ekim 2014'te Hizbullah sempatanları, Ankara'nın o dönemde İŞİD kuşatması altındaki Kobani konusundaki eylemsizliğini protesto eden Kürt hareketine yakın hisseden Kürtlerle, Türkiye içinde karşı karşıya geldi. Üç günlük sokak çatışmalarının sonunda 50'den fazla kişi yaşamını yitirdi.⁵³ İŞİD'e katılıp memleketi Diyarbakır'a dönen bir kişinin kuzeni onu zamanında Suriye'ye gitmekten vazgeçirmeye çalıştıysa da, bunu başaramadığını, kendisinin "biz PKK ile savaşmaya gitmezsek sonumuzun [İslamcı Kürtleri kastederek] yakın olduğuna" inandığını ifade etti.⁵⁴

B. Halifelikten Geri Dönüş

İŞİD'e katılıp geri dönenler ile eşlerinin ve çocuklarının önemli bir bölümünün akıbeti belirsiz gibi görünüyor. İŞİD bağlantıları sebebiyle damgalanmaktan korkan bazı aileler İŞİD'e katılıp ölen akrabalarının cenazelerini gizli şekilde gece gömmüş.⁵⁵ Bazı analistlerin tahminine göre, çoğu erkek olmak üzere 1.000-2.000 arasında Türkiye vatandaşı İŞİD saflarındayken öldü.⁵⁶ Daha az sayıda militanın ise cihatçı gruplar dahil olmak üzere başka direnişçi gruplara geçtiği, yüzlerce militanın da hala Suriye veya Irak'taki cezaevi ve kapalı kamplarda tutulduğu tahmin ediliyor.⁵⁷ İŞİD'e

⁵⁰ Bkz. Eroğlu, *İŞİD Ağları*, a.g.e., s.229.

⁵¹ "Türkçe Konuşan DAES Destekçileri Üzerine Twitter Sosyal Ağ Analizi", Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM), Ağustos 2016. Analiz metodolojisinin dayanağı: J.M. Berger ve Jonathon Morgan, "The ISIS Twitter Census Defining and Describing the Population of ISIS Supporters on Twitter" ["İŞİD Twitter Sayımı Twitter'deki İŞİD destekçi nüfusunun tanımlanması ve betimlenmesi"], Brookings Institution, Mart 2015.

⁵² Kriz Grubu söyleşisi, İstanbul, Eylül 2019.

⁵³ "6-7 Ekim'in acı bilançosu 50 ölü", *Hürriyet*, 6 Kasım 2014.

⁵⁴ Kriz Grubu söyleşisi, Diyarbakır, Temmuz 2019.

⁵⁵ Kriz Grubu söyleşisi, yerel insan hakları avukatı, Adıyaman, Temmuz 2019.

⁵⁶ Kriz Grubu söyleşileri, Diyarbakır ve Adıyaman, Temmuz 2019. İŞİD saflarında savaşırken ölen Türkiyeli erkeklerin sayısına ilişkin tahminler değişiklik göstermekte: Serhat Erkmen, henüz Mayıs 2015'te Türkiye'ye gelen cenaze sayıları üzerinden Suriye ve Irak'ta İŞİD saflarında savaşırken ölen Türkiye vatandaşı sayısının yaklaşık 900 olduğunu tahmin etmişti. Erkmen, "Suriye ve Irak'ta savaşan Türkiyeli mücahitler", a.g.e. Ahmet S. Yayla Temmuz 2019 tarihli yazısında Türkiye uyruklu yaklaşık 2 bin İŞİD mensubunun savaşırken ölmüş olabileceğini tahmin etti. Yayla, "Turkish ISIS and Al-Qaeda Foreign Fighters: Reconciling the Numbers and Perception of the Terrorism Threat", a.g.e. Haziran 2016'da bir dışişleri bakanlığı temsilcisinin yaptığı açıklamadan yapılan alıntıya göre İŞİD veya el Nusra saflarında savaşan Türkiye uyruklu 500 militan Irak ve Suriye'de öldürüldü. Alıntının yer aldığı makale: Monica Marks, "ISIS and Nusra in Turkey: Jihadist Recruitment and Ankara's Response" ["Türkiye'de İŞİD ve El Nusra: Cihatçıların devşirilmesi ve Ankara'nın tepkisi"], Institute for Strategic Dialogue, Haziran 2016.

⁵⁷ Yaklaşık 100 Türkiyeli İŞİD savaşçısı ve birkaç yüz Türkiyeli kadın Suriye Demokratik Güçleri (SDG) kontrolündeki kamplarda kalmaya devam ediyor. Kriz Grubunun saha gözlemleri, Kuzeydoğu Suriye, Haziran ve Ekim 2019. Çoğunluğu İŞİD savaşçılarının eşleri olan yaklaşık 400 Türkiyeli

katılmak için Suriye ve Irak'a giden ve sonra geri dönen binlerce Türkiye vatandaşı-
nın olduğu düşünülüyor.⁵⁸ Suriye veya Irak'a geçmeyi başaramayan bazı potansiyel
üyelerin de tehlike oluşturması mümkün. Bir Türk yetkili "Gitmek isteyip de bunu
başaramayanlar konusunda da endişelenmeliyiz. ... Geri dönenlerden bazıları hala
tehlike arz ediyor ama konu sadece onlardan ibaret değil" dedi.⁵⁹

911 km uzunluğundaki Türkiye-Suriye sınırının önceleri sıkı denetlenmemiş ol-
ması İŞİD'e ilk yıllarda katılıp dönenlerin akıbetini daha da belirsiz kıldı. 2016'da
sınırdaki güvenlik artırılıncaya kadar kaç kişinin girdiği ile ilgili resmi merciler kısıtlı
bilgiye sahip.⁶⁰ 2016'dan sonra sınır boyunca denetimlerin sıklaştırılmasıyla kaçak
geçişler azalmış olsa da, insanlar kaçakçılara 500-2.000 ABD Doları arasında deği-
şen bir ücret ödeyerek Suriye'den geçiş yapmaya devam etti.⁶¹ 2014 ve 2015 yılların-
da Türkiye'den giden yaklaşık 500 İŞİD üyesinin katılım süreçlerini incelediğini söy-
leyen bir araştırmacı gazeteci, bu kişilerin önemli bir kısmının bir nevi "yarı zamanlı
cihatçı" olduğunu, birkaç kez gidip geri döndüklerini ifade etti.⁶² 2018'den sonra
sınırdaki inşa edilen yeni duvar ve güçlendirilen sınır güvenliği geçişleri zorlaştır-
tırsa da, kaçakçılar örneğin merdiven kullanarak duvarı aşmaya ve yeni rotalar bulmaya
devam etti ve güzergaha bağlı olarak daha yüksek ücretler talep ettiler.⁶³

Hayal kırıklıkları, askeri yenilgiler/toprak kayıpları veya saldırı düzenlemek gibi
eylemler için başka ülkelere gönderilme gibi nedenlerle geri dönenlerin Türkiye'ye
geçişini üç dalgada gerçekleştirdi. İlk dönüş dalgası, 2014 sonlarında/2015 başlarında hal-
ifelğe kısa süreli ziyaretlerin ardından gerçekleşti; bu kişilerden bazıları Tel Abyad'a
gitmişti ve buradaki YPG-İŞİD çatışmalarından kaçtılar. O sırada birçok militanın
başka ülkelere gitmek için İŞİD kontrolündeki bölgelerden ayrıldığı düşünülüyor.
İkinci dalga, İŞİD'e karşı Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) 2016/17'de düzenlediği
sekiz aylık "Fırat Kalkanı Harekatı" sırasında geldi. Üçüncü dalga ise 2017 sonların-

---

kadın hala Irak'ta tutuklu. "Türkiye'ye getirilen İŞİD'lilerin 250 çocuğu travma tedavisine alındı",
T24, 14 Ağustos 2019. Ankara 2019 ortasında Irak'taki cezaevlerinde tutulan İŞİD bağlantılı olduğu
değerlendirilen ailelere ait yaklaşık 200 çocuğu Türkiye'ye geri getirdi. "Her eyes were full of fear":
Turkey repatriates children of ISIS followers", ["Gözleri Korku Doluydu." Türkiye İŞİD Destekçile-
rinin Çocuklarını Geri Getiriyor"], *The New York Times*, 27 Temmuz 2019.

⁵⁸ *Hürriyet* gazetesinin Mayıs 2015'te Suriye ve Irak'a geçen 2.700 Türkiye vatandaşı İŞİD üyesin-
den 1.500'ünün Türkiye'ye geri döndüğünü iddia etti. Gazetede haberde geri dönenler erkek ve ka-
dın diye ayrılmamıştı. Alıntı kaynağı: Erkmén, "Suriye ve Irak'ta savaşan Türkiyeli mücahitler", a.g.e.

⁵⁹ Kriz Grubu söyleşisi, Ankara, Ekim 2019.

⁶⁰ Kriz Grubu söyleşisi, Türk yetkili, Ankara, Temmuz 2019.

⁶¹ Sınırı geçmenin maliyeti kaçakçının başarı oranına göre değişiyor. Rüşvet alan sınır memurlarıyla
işe yarayan anlaşmaları olanlar daha fazla para alıyor. Temmuz 2019 itibarıyla Suriye'den gelmek
isteyen bir Türkiye vatandaşının geçiş yapması için en elverişli yer Hatay civarıydı. Sınırın Suriye
tarafında yetkinin kimde olduğu çok net olmadığından bu bölgeden kimin sınırı geçtiği net olmaya-
biliyordu: sığınmacılar, farklı gruplara mensup direnişçiler ve insani yardım kuruluşlarında çalışan-
lar birbirine karışabiliyordu. Suriye rejimi yanlısı kişilerin geçiş yapmayı istemesi durumunda, Tür-
kiye-Suriye sınırının rejimin kontrolündeki küçük bir kesimini oluşturan Hatay'ın en batıdaki nok-
tasındaki Samandağ civarından giriş yapmaları mümkündü. SDG kontrolündeki bölgelere komşu
illerdeki sınır kontrolleri daha sıkıydı. Türkiye'nin kontrolünde olan Fırat Kalkanı bölgesinden geçiş
yapmak da daha güç, çünkü Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) Suriye tarafında sıkı bir güvenlik kontrolü
uyguluyor. Ayrıca bkz. "İŞİD'lilere 4 bin dolara sınırdan VIP geçiş", *T24*, 24 Mayıs 2019.

⁶² Kriz Grubu söyleşisi, İstanbul, Mart 2018.

⁶³ "Suriye sınırı 'akıllı' sistemle daha güvenli", *Hürriyet*, 5 Ocak 2019.

da Rakka savaşı sırasında gerçekleşti.⁶⁴ O zamandan beri insanlar daha küçük gruplar halinde İŞİD'in kontrolündeki bölgelerden ayrılmaya devam etti. Örneğin, memleketi Bursa'ya geri dönen bir kişi İdlib'de bir süreliğine eskiden el Kaide ile bağlantısı olan Heyet Tahrir El Şam'a (Şam Özgürlük Örgütü, veya HTŞ) katıldıktan sonra 2018 ortasında geri döndü.⁶⁵ İdlib'de bulunan başka İŞİD bağlantılı şahıslar ise Ocak 2020'de Suriye-Türkiye sınırının batı ucundan geçiş yapmaya çalışırken gözaltına alındı.⁶⁶ İŞİD'e katılan Türkiye vatandaşlarının dönüş dinamikleri birbirinden farklıydı. Dönerlerin motivasyonları hala tam olarak anlaşılmış durumda değil. Bu konuda yapılacak daha derin çalışmalar yetkililerin daha etkili yaklaşımlar geliştirebilmesi için faydalı olacaktır.

Türkiye'ye geri dönen birçok İŞİD üyesinin devlet mercileri ile herhangi bir teması olmadı.⁶⁷ Bazı başka ülkelerden farklı olarak Ankara, Suriye ve Irak'ta İŞİD kontrolündeki çatışma bölgelerine seyahati suç saymadı. İŞİD'e katıldığına dair yeterli kanıt olması durumunda Suriye ve Irak'a giden şahıslar "terör örgütü üyeliği" suçundan yargılanabiliyor. Yüzlerce Türkiye vatandaşının farklı direnişçi grupların saflarında savaşmak için Suriye'ye gitmiş olması, İŞİD'e katılıp dönmüş olan bazı şahıslar için kamuflej görevi gördü. Kriz Grubunun doğrudan görüştüğü veya tanıdıkları vasıtasıyla bilgi edindiği İŞİD'e katılanların çoğu döndükten sonra sorguya çekilmedi.⁶⁸ Giden gençlerden birini şahsen tanıyan Adıyamanlı bir dükkan sahibi, "Buralı bir çocuk Suriye'ye gitti, gizlice geri döndü ve şimdi Antalya'da bir otelde çalışıyor" dedi.⁶⁹ Başkaları sorguya çekildikten sonra serbest bırakıldı. Güvenlik birimlerinde çalışan sorumluların paylaştığı bilgiye göre geri dönerlerin hepsi sorguya çekilmediyse de, büyük çoğunluğu takibe alındı.⁷⁰ Bazen çocuklarıyla birlikte geri döner birçok kadın akrabalarının yanında yaşıyor ve dış dünyayla pek etkileşim kurmuyor.⁷¹ Bazı durumlarda (yabancı uyruklu olanlar da dahil olmak üzere) dul kadınlara ölen eşlerinin aileleri sahip çıkıyor.⁷²

Geri dönerlerin İŞİD ideolojisine veya tekrar şiddete başvurmaya yakın olup olmadığını değerlendirmek zor. Basında yer alan söyleşilerde ve polis sorgularında geri dönerler çoğunlukla İŞİD'e katıldıkları için pişman olduklarını, şiddete karışmadıklarını ve örgüt katı İslami kurallar altında yaşamakla ilgili beklentilerini karşılayamadığı için geri döndüklerini söylüyorlar.⁷³ Kriz Grubu söyleşilerinde geri dönerlerin bazılarının halifelik altında yaşamla ilgili olumlu hatıralara sahip olduğu görüldü.

⁶⁴ Kriz Grubu saha araştırması, Türkiye'nin sınır illeri, Haziran 2018 ve Temmuz 2019.

⁶⁵ Kriz Grubu telefon söyleşisi, İŞİD'e katılıp geri dönen Türkiye vatandaşı, 4 Mayıs 2020.

⁶⁶ Kriz Grubu söyleşisi, batılı diplomat, Ocak 2020, İstanbul.

⁶⁷ Kriz Grubunun Temmuz-Ekim 2019 arasında söyleşi yaptığı bir dizi Türk yetkili, özellikle ilk dalgalar sırasında geri döner birçok kişinin tespit edilmeden giriş yaptığını doğruladı.

⁶⁸ Kriz Grubu söyleşileri, geri dönerler veya tanıdıkları, Adıyaman, Diyarbakır, Temmuz 2019 ve telefon ile, Mayıs 2020.

⁶⁹ Kriz Grubu söyleşisi, Adıyaman, Temmuz 2019; Kriz Grubu söyleşisi, İstanbul, Eylül 2019.

⁷⁰ Kriz Grubu söyleşileri, İstanbul, Sonbahar 2019

⁷¹ Kriz Grubu söyleşileri, yerel halk, Adıyaman, Temmuz 2019.

⁷² "Türkiyeli eşleri Suriye'de öldürüldükten sonra kocalarının ailelerinin evlerine kabul edilen en az yedi yabancı gelin tanıyoruz". Kriz Grubu söyleşisi, geri döner bir Türkiye vatandaşının kuzeni, Adıyaman, Temmuz 2019.

⁷³ Kriz Grubu sohbeti, yüksek rütbeli polis memuru, Ankara, Mayıs 2019; ve söyleşi, gazeteci, İstanbul, Temmuz 2019.

Bazıları ise IŞİD veya benzeri bir örgüte yeniden katılma konusunda istekli olduklarını ifade ettiler. 2017'de Suriye'ye giden ve dokuz ay sonra geri dönen bir kişi Kriz Grubuna, "Yeni bir Halifelik ilan edilirse, duruma göre ... tekrar katılmayı düşünebilirim" dedi. 2016'da Suriyeli eşini ve kızını geride bırakıp iki yıldan uzun süre kaldığı Rakka'dan Türkiye'ye dönen başka bir kişi ise şunu söyledi:

Dewle altında Rakka'daki ilk yılım harikaydı. Her şeyimiz vardı, zengindik ve çok iyi maaş alıyorduk. Zaman içinde Dewle zayıfladıkça günahkarları ve kafirleri meydanlarda cezalandırma yöntemleri daha zalim bir hal aldı. Umduğum şeyin bu olmadığını fark ettim.⁷⁴

IŞİD'e katılıp dönen bazı Türkiye vatandaşları güvenlik güçleri tarafından sorgulandıklarında Suriye'deyken Türkiye'nin desteklediği direnişçi grupların saflarında çarpıştıklarını veya insani yardım çalışmaları yaptıklarını söyleyerek yargılanmaktan kurtuldu.⁷⁵ Türk yetkililerin Kriz Grubuna verdiği bilgilere göre IŞİD, üyelerine örgüt ile olan bağlantılarını nasıl gizleyeceklerini öğretiyor ve "şüpheli kişiler" mutlaka takibe alınıyor.⁷⁶ Geri dönen kadınlar genelde örgüte katılmaya eşleri tarafından zorlandıklarını ve uzun süredir evlerine dönmenin yollarını aradıklarını söylüyor.⁷⁷ Bu iddiaların doğruluğunu teyit etmek genelde güç.

Geri dönen kişilerden en azından bazıları IŞİD'e yakın çevrelerle bağlantılarını sürdürüyor gibi görünüyor. Bu kişiler söyleşiler sırasında Suriye ve Irak'ta tanıdıkları kişilerin şu anda içinde bulunduğu durumlara atıflarda bulunuyorlardı. Bir ailenin Kriz Grubuna anlattığına göre, daha önce IŞİD'e katılmış oğullarının IŞİD bağlantılı arkadaşlarıyla görüşmesini veya tekrar Suriye'ye gitmeye kalkışmasını engellemek amacıyla cep telefonuna el koyup onu bir odaya kilitlemişler. Bazı çevrelerde IŞİD'e katılmış ve örgüt için savaşmış olmak itibar ve gurur kaynağı. 20 yaşında örgüte katılan ve 2018'de memleketi olan Bursa'ya dönen bir erkek, "Suriye'de olup bitenle hiçbir alakası olmayan ama oraya gittiğim için beni tebrik edenler bile oldu" dedi. "Çok az kötü tepki aldım".⁷⁸ Anlatılanlara göre, Türkiye'nin doğu ve güney doğusundaki Kürt Selefi topluluklar içindeki bazı çevrelerde belli dönemlerde IŞİD'e katılıp geri dönenlere örgüt adına savaştıkları için *seyitlik* [Hz. Muhammed'in soyundan geldiğini iddia eden Müslümanlar] belgesi verildiği oluyormuş.⁷⁹ IŞİD için savaşanların geri döndüklerinde – özellikle de hapis cezası çekenlerin – itibarlarının arttığı başka ülkelerde yapılan çalışmalarda da ortaya kondu.⁸⁰

⁷⁴ Kriz Grubu söyleşisi, İstanbul, Eylül 2019. Kriz Grubu söyleşilerinde IŞİD'e katılıp geri dönen Türkiye vatandaşları IŞİD için Arapçada "devlet" anlamına gelen Dewle tabirini kullandı.

⁷⁵ Kriz Grubu söyleşileri, geri dönenlerin akrabaları, Diyarbakır ve Adıyaman, Temmuz 2019.

⁷⁶ Kriz Grubu söyleşileri, Türk yetkililer, Ankara, Ekim 2019 ve İstanbul, Ocak 2020.

⁷⁷ Bkz. Başak Yavcan ve Gülriz Şen, "Radikalleşmeyle Mücadelede Kadınların Rolünün Değerlendirilmesi", Mart 2020.

⁷⁸ Kriz Grubu telefon söyleşisi, 4 Mayıs 2020.

⁷⁹ Kriz Grubu söyleşisi, 2015-16'da konuyla ilgili saha araştırması yürüten araştırmacı, Ankara, Nisan 2019.

⁸⁰ Yapılan çalışmalar, geri dönen savaşçıların elde ettikleri itibar ve güvenilirlik sayesinde yeni üyelerim devşirilmesinde daha etkili olabileceklerini gösteriyor. Bkz. Jenkins, B.M., "When Jihadis Come Marching Home" ["Cihatçılar Evlerine Döndüğünde"], RAND Corporation, 2014; "Handbook for Prison and Probation Services Regarding Radicalisation and Violent Extremism" ["Radikalleşme ve

III. Ankara'nın Geri Dönerlere Yönelik Stratejisi

Dünyada birçok ülke İŞİD'e katılıp geri döner vatandaşların güvenlik tehdidine dönüşüp dönüşmeyeceğini ve hangi politikalara ihtiyaç duyulduğunu değerlendirmekte zorlanıyor. Bu ülkeler ile Türkiye'nin karşılaştığı zorluklar benzer olsa da, Türkiye'nin geri dönerler ile ilgili yaklaşımı ve sarf ettiği çabaların kendine has bazı yönleri de var. Güvenlik birimleri kısa süreli gözaltılar, izleme ve ceza yargılamasına odaklanan önlemler sayesinde yeni saldırıların önüne geçmeyi başardı. Ancak, bu yaklaşımın bazı sınırları da var: yargılama sırasında kanıt yetersizliği adli takibat sürecini zorlaştırıyor ve çok sayıda kişinin fiziksel veya teknik takip ile izlenmesi hem yoğun kaynak gerektiriyor hem de her zaman kusursuz olmayabiliyor. Bazı durumlarda uygulanan caydırmaya odaklı güvenlik önlemlerinin istenmeyen sonuçları da olabilir. Raporun bu bölümü Türkiye'de İŞİD'e katılıp geri dönerlere yönelik uygulanan güvenlik tedbirleri, yargılama pratikleri ve cezaevi süreçlerinde yaşanan güçlükleri ele alıyor. Bu unsurların yakından incelenmesi şu açılardan faydalı olabilir: Ankara'da ilgili karar alıcılar İŞİD'e katılanların güvenli şekilde yaşadıkları çevreye entegre olmalarını sağlamak ve militanlığa dönmelerini engellemek için ek önlemlere ihtiyaç olup olmadığını ve – güvenlik güçlerinin yükünü hafifletebilecek – mevcut sosyal politikaları nasıl geliştirilebileceklerini değerlendirebilir.

Başka ülkeler güvenlik önlemlerinin yanında bazı sosyal politikalar da uyguluyor. Bu yöndeki çabalar ülkeden ülkeye değişiklik gösteriyor, ancak kabaca şu üç farklı hedefe odaklanıyor: i. İngilizcede “de-radicalisation” (de-radikalizasyon) olarak adlandırılan, militanlığa bulaşmış kişilerin inançlarını/düşüncelerini değiştirmeye yönelik; ii. İngilizcede “disengagement” (şiddetten uzaklaştırma) olarak isimlendirilen, yani kişilerin şiddet yanlısı örgütten koparılmasına veya eski inançlarını/görüşlerini korusalar bile şiddete başvurmaktan kaçınmasına yönelik; veya iii. bu iki yaklaşımın bir kombinasyonu. İslam'ın barışçıl yorumlarının öğretilmesinden mesleki eğitimlere uzanan bir dizi program mevcut. Bu programların sonuçları genelde tartışmalı, uygulanmaları karmaşık, maliyetleri yüksek ve etkilerini değerlendirmek güç.⁸¹ Ancak, güvenlik önlemlerini sosyal programlarla pekiştirmeye yönelik yaklaşımlar denemeye değer olabilir. Bu tür programların uygulanmasında aralarında güvenlik teşkilatlarının, cezaevi personelinin, din alimlerinin, toplumsal kanaat önderlerinin, psikologların ve uzmanlaşmış STK'ların da bulunduğu çeşitli paydaşlar arasında koordinasyonun sağlanması önemli. Bazı ülkelerde bu tür programlar hedeflenen çevrelerin damgalanmasına yol açtıkları, devletin izleme faaliyetleri için araçsallaştırıldıkları veya değerli sosyal programların terörle mücadele amacıyla kullanılmasının bunları asli amaçlarından saptırdığı gerekçesiyle eleştiriliyor. Bazı ülkeler bu tür programları özellikle cihatçı militan grupların yeni üye temin etmesini engellemek (önleyici çalışmalar) ve geri döner çocuklara veya kanıt yetersizliği nedeniyle yargılamayan kişilere destek sunmak amacıyla uyguluyor.

şiddete yatkın aşırıcılığa ilişkin cezaevi ve şartlı tahliye hizmetleri el kitabı], Council of Europe, 1 Aralık 2016.

⁸¹ Avrupa'daki de-radikalizasyon programlarıyla ilgili eleştirilerle ilgili kapsamlı bir inceleme için bkz. “De-radicalisation: Scientific insights for policy” [“De-radikalizasyon: Politikaların oluşturulmasına yönelik bilimsel değerlendirme”], düzenleyen: Lore Colaert, Flemish Peace Institute (Brussels), 2017.

Türkiye’de Adalet Bakanlığı; Çalışma, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (bundan sonra Aile Bakanlığı olarak kısaltılacaktır); İçişleri Bakanlığı ve Diyanet’in özellikle İŞİD’e katılıp dönmüş veya bu örgütle bağlantısı olmuş Türkiye vatandaşlarına yönelik detaylandırılmış, sistematik programları yok. Henüz emekleme aşamasında olan bu yöndeki bazı girişimlerde genelde İŞİD, PKK, “FETÖ” ve hatta aşırı solcu militan gruplar arasında ayırım yapılmıyor.⁸² Bu grupların her biri Türkiye için tehdit teşkil etse de, farklı özelliklerinden dolayı tek bir kefeye konmaları karışıklığa ve odak kaybına yol açabilir. Ankara’da üst düzey karar alıcılar için bu yönde atılacak adımlar şu anda öncelik olmayabilir, fakat İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ve Diyanet’teki bazı orta düzey yetkililer İŞİD’e katılıp geri dönen ve gözaltına alınan, hatta zamanında İŞİD’e katılmak isteyip de bunu başaramayanlar konusunda neler yapabilecekleri ile ilgili daha fazla yönlendirmeyi faydalı bulacaklarını ifade ediyor.⁸³ Mevcut girişimlerin amaçlarının netleştirilmesi iyi bir başlangıç olabilir. İlgili resmi merciler ayrıca, örneğin tahliye sonrası programlar ve yakınlarının cihatçı militan çevrelere kaymasından endişe duyan ailelere yönelik önleyici sosyal politikalar tasarlayabilir. Bu tür programlar mevcut güvenlik yaklaşımlarını tamamlayıcı nitelikte olabilir.

A. Tehdit Algısı

İŞİD’in Türkiye topraklarında 2016 yılında gerçekleştirdiği saldırıların ardından güvenlik tedbirleri gitgide geliştirildi. Yetkililer artık tehdidin kontrol altında olduğunu söylüyor.⁸⁴ Yetkililere göre İŞİD ağları hala mevcut olmakla birlikte imkanları artık daha kısıtlı.⁸⁵ Grubun otonom yapıya sahip daha küçük hücreler şeklinde örgütlendiğini ve sınırlı kaynak ve beceri gerektiren saldırılar gerçekleştirme peşinde olduğunu ifade ediyorlar. Bir güvenlik yetkilisi, “Geri dönüp saklananlardan bazıları, ki bunların arasında yabancı uyruklular da var, faaliyete geçmeyi bekleyen iki ila üç kişilik hücreler oluşturdu” diye konuştu.⁸⁶ (2019 Ekim sonunda ABD özel hareket birliği tarafından öldürülen) İŞİD’in eski lideri Ebu Bekir el-Bağdadi’nin üzerinde “Türkiye Vilayeti” yazan bir dosyayı tutarken görüntülediği Nisan 2019 tarihli bir videodan sonra, İçişleri Bakanı Süleyman Soylu İŞİD’in Türkiye’deki faaliyetlerini yoğunlaştırdığını ve Türk istihbarat ve emniyet birimlerinin “üst düzey alarmda” olduğunu açıkladı.⁸⁷

⁸² “Fethullahçı Terör Örgütü” veya “FETÖ” Türkiye’de devlet erkani tarafından 2016’dan beri Fethullah Gülen’in taraftarları için kullanılan bir isim. Ankara “FETÖ”yü devlet kurumlarına sızma ile suçluyor ve 15 Temmuz 2016’daki darbe girişiminden sorumlu tutuyor. Bu hareketin üyeleri bu oluşumu “Gülen” veya “Hizmet” hareketi olarak tanımlıyor ve Fethullah Gülen’i cemaatlerinin liderleri olarak addediyorlar

⁸³ Kriz Grubu söyleşileri, devlet temsilcileri, Ankara ve Şanlıurfa, Temmuz 2019.

⁸⁴ Kriz Grubu söyleşileri, Türk yetkililer, Ankara, Temmuz 2019; İstanbul, Ocak 2020.

⁸⁵ Kriz Grubu söyleşileri, Türk güvenlik yetkilisi, Ankara, Temmuz ve Ekim 2019.

⁸⁶ Kıdemli Türk polis memuru konuşması, ORSAM çalıştay, a.g.e.; ve İçişleri Bakanı Süleyman Soylu’nun televizyondaki Ağustos 2019 tarihli demeci. “Türkiye’nin Nabzı – 20 Ağustos 2019 (İçişleri Bakanı Süleyman Soylu)”, Habertürk, 20 Ağustos 2019.

⁸⁷ “[In the company of the leader of the faithful](#)” [İnançlıların liderinin yanında], Al-Furqan Media, 29 Nisan 2019 (Arapça). “İçişleri Bakanı Soylu: Türkiye’de DEAŞ bir hareketlilik içerisinde”, T24, 17 Mayıs 2019.

Ankara “FETÖ” ve PKK’yı daha öncelikli tehditler olarak görüyor.⁸⁸ Üç grup da “terör örgütü” olarak kabul ediliyor. Ancak, terör tanımı PKK veya “FETÖ” ile bağlantılı olmakla suçlananlara daha geniş şekilde uygulanıyor. Yani, örneğin, terör tanımı daha dar olan ülkelerde sempatican sayılacak ve terör ile suçlanmayacak kişiler Türkiye’de PKK ve “FETÖ” bağlantılı suçlar söz konusu olduğunda bu kategoriye girebiliyor.⁸⁹ Hem mağdurların hem de İŞİD ile bağlantılı suçlardan yargılanan sanıkların avukatlarının ortak görüşü, “FETÖ” veya PKK ile bağlantılı “terör” davalarının soruşturma ve yargılama süreçlerine İŞİD davalarına göre daha fazla öncelik verildiği yönünde.⁹⁰ PKK ya da “FETÖ” ile bağlantılı olmakla suçlanan kişiler tek bir telefon görüşmesi veya sosyal medya paylaşımından hareketle hapis cezası alabilirken, İŞİD zanlıları kanıt yetersizliğinden daha sık serbest bırakılabiliyor. Haziran 2015’teki HDP mitinginin İŞİD üyeleri tarafından bombalanmasında hayatını kaybeden beş kişiden birinin avukatı, “savcılar FETÖ veya PKK bağlantılı suçlar isnat edilenler söz konusu olduğunda bu kişilerin ilgili örgütlerle bağına kanıtlayacak deliller bulmak için çok uğraşıyorlar; İŞİD için aynı şey söz konusu değil” diye konuştu.⁹¹

Özellikle çeşitli cihatçı grupların arasındaki geçişkenlik ışığında, Türkiye’nin Suriye’deki angajmanı ve bazı direnişçi gruplara verdiği destek yurt içindeki terörle mücadele çabalarını daha karmaşık hale getirebilir. Türk yetkililer halihazırda Suriye rejimine karşı savaşan direnişçi grupları bir tehdit olarak görmüyor. Eskiden el Kaide ile bağlantılı olan HTŞ’yi, Türkiye resmen terör örgütü olarak kabul ediyor. Fakat, Türkiye destekli gruplar gibi HTŞ de kuzeybatı Suriye’de Şam rejimine karşı savaşıyor ve böylece dolaylı olarak Türkiye’nin desteğinden faydalıyor.⁹² HTŞ, İdlib’in Türkiye ile olan ana sınır geçişini kontrol ediyor ve vilayetin direnişçiler tarafından kontrol edilen bölgelerinde, sahadaki gözlem noktalarına konuşlandırılmış olan Türkiye güçleri ile yan yana varlığını sürdürüyor.⁹³ Ankara, HTŞ ve diğer direnişçi grupların çoğunu Türkiye’nin ulusal güvenliği açısından bir tehdit olarak görmese de, bu gruplarla olan ilişkilerin bozulması halinde onlara bağlı militanlar Ankara’ya düşman kesilebilir.

Başka ülkelerdeki ilgili mercilere kıyasla, Türk yetkililer İŞİD’e katılıp geri dönenleri daha az öncelikli bir tehdit olarak algılıyor. Kriz Grubunun görüştüğü devlet temsilcileri Türkiye’den İŞİD’e katılmak isteyenlerin önündeki engellerin daha az olduğunu ve bu kişileri cezbeden şeyin ideolojiden ziyade macera ve kişisel kazanç arayışı olduğunu belirtiyor. Bir İçişleri Bakanlığı temsilcisi, “Avrupa’dan katılanların çoğu köktenci görüşlere sahip olsa da Türkiye’den gidenlerin daha yüksek oranda ‘sıradan’ vatandaşlar olduğunu gözlemledik” dedi.⁹⁴ “Türkiye’den gitmek daha kolaydı”.⁹⁵ Aynı mantıkla, Ankara’da birçok devlet yetkilisi geri dönenlerin çoğunun

⁸⁸ Kriz Grubu söyleşileri, Türk yetkililer, Ankara, Nisan, Temmuz ve Ekim 2019.

⁸⁹ Kriz Grubu söyleşileri, İŞİD davaları mağdur ve zanlı avukatları ve Kriz Grubu’nun dava izleme çalışması, yaz 2019-ilkbahar 2020.

⁹⁰ Kriz Grubu söyleşileri, İŞİD davalarının mağdur ve sanık avukatları, Ankara ve İstanbul’dan telefon ile, Temmuz 2019 ve Nisan 2020.

⁹¹ Kriz Grubu söyleşisi, mağdur avukatı, Ankara, Temmuz 2019.

⁹² HTŞ el-Nusra Cephesinin son tezahürüdür; eskiden bu grubun el Kaide’nin Suriye kolu olduğu açıkça bilinirken daha sonra bu örgütün ulus aşırı liderliğiyle olan bağlarını kopardı.

⁹³ Bkz. Kriz Grubu Raporu, *Silencing the Guns in Syria’s Idlib [İdlib’de Silahları Susturmak]*, a.g.e.

⁹⁴ Kriz Grubu söyleşisi, Ankara, Ekim 2019.

⁹⁵ Kriz Grubu söyleşisi, Türk yetkili, Ekim 2019.

eski yaşamlarına nispeten kolay uyum sağlayacağına inanıyor. Geri dönenlerin oluşturabileceği tehdidin etraflıca değerlendirilmemesinin ve bu kişilerin tekrar topluma kazandırılmasına yönelik sistematik çalışmaların yürütülmemesinin altında yatan sebep bu yöndeki varsayım olabilir.

Ankara'daki karar alıcılardan yereldeki uygulayıcılara uzanan geniş bir yelpazeye yayılmış devlet aktörleri, kendini ideolojik olarak İŞİD'e adanmış olan üyeleri artık şiddetten uzaklaştırmanın mümkün olmayacağı görüşünde. Bazı yetkililer bu şekilde adanmış militanların topluma kazandırılması için her türlü çabanın sarf edilmesi gerektiğini düşünüyor. Ancak, Kriz Grubunun görüştüğü devlet temsilcilerinin çoğu bu kişilerin geri dönenler arasında küçük bir azınlığı teşkil ettiğini ve tek seçeneğin tehdit yaratmalarını engellemek için onları ömür boyu takip altında tutmak olduğunu öne sürüyorlar. Hem bu sebeple hem de muhtemelen geri dönen çoğu kişinin ideolojik bağlılığının zayıf olduğu şeklindeki yaygın görüş nedeniyle Türk yetkililer, adanmış katı görüşlü militanlarla ilgilenmek için sistematik programlar geliştirmediler. Çoğu yetkili, öncelikli olarak önleyici çalışmalara, yani kişilerin militanlığa yönelmesini engellemeye odaklanılması gerektiğini düşünüyor.⁹⁶ Ancak, önleyici amaçlı geliştirildiği söylenen politikaların çoğu muğlak ve etkili olup olmadıklarını düzenli olarak ölçmek mevzubahis değil.

Türkiye'den geçiş yapan veya Türkiye'ye göç eden yabancı militanlar güvenlik birimleri için daha büyük bir endişe kaynağı. Bu kişilerin oluşturduğu riski değerlendirmenin daha güç olduğunu söylüyorlar.⁹⁷ Çok farklı ülkelerden gelen kişilerin izlenmesi ve konuştuğu dillerin tercüme edilmesi güvenlik birimleri için zorlu. Yetkililer, Türkiye vatandaşlarının eski hayatlarına dönmelerinin daha kolay olduğunu ifade ediyor. Fakat, hayatlarında yeni bir sayfa açmak için yardımcı olacak aileleri ve sosyal çevreleri olmadığı için yabancı uyruklular için bunun daha zor olduğunu değerlendiriyorlar.⁹⁸ Kriz Grubu'nun Türkçe haber kaynaklarından derlediği verilere göre 2019 yılı içerisinde gözaltına alınan toplam 955 İŞİD bağlantılı kişiden en az 446'sı yabancı uyruklu idi. İŞİD ile bağlantılı suçlardan ötürü cezaevinde bulunanlardan 750'si (yüzde 62,5'i), haber kaynaklarına göre, 40 farklı ülkeye mensup yabancı uyruklu kişiler (bunlardan 22'si kadın).⁹⁹

İŞİD'in oluşturduğu tehditle ilgili dönüşen algı ile birlikte güvenlik ve yargı yaklaşımları da, örgütün internetteki faaliyetlerine yaklaşım da gelişti. Üst düzey bir güvenlik yetkilisinin söylediğine göre, 15 Temmuz 2016'da gerçekleşen darbe girişimi sonrası ilan edilen olağanüstü hal, kolluk kuvvetlerine "daha ciddi operasyonlar için yetki vererek" İŞİD ile mücadele çabalarının güçlendirilmesine imkan tanıdı.¹⁰⁰ Emniyet teşkilatı çatısı altındaki siber suçlarla mücadele birimleri, İŞİD ile bağlantılı olduğu iddia edilen binlerce sosyal medya hesabına erişimi engelledi veya bunları

⁹⁶ Kriz Grubu söyleşileri, beş kamu kuruluşundan yetkililer, Ankara, Temmuz ve Ekim 2019.

⁹⁷ Kriz Grubu söyleşisi, devlet yetkilisi, İstanbul, Ocak 2020.

⁹⁸ Kriz Grubu söyleşileri, Türk yetkililer, Ankara, Temmuz ve Ekim 2019.

⁹⁹ Kriz Grubu söyleşisi, Adalet Bakanlığı temsilcisi, Ankara, Temmuz 2019. "Hapiste 40 ülkeden DEAŞ'lı var", a.g.e. Bu kam ve AB ülkelerinin geri alınmayacak kadar tehlikeli gördüğü kişileri Türkiye'nin sorumluluğuna bırakmasından kaynaklanan gerilim, Ankara'yı İŞİD bağlantısı olan yabancı uyruklu bireyleri menşe ülkelerine geri göndermeye itti. Türkiye yalnızca 2019'da İŞİD ile bağlantılı oldukları şüphesiyle toplam 778 yabancıyı sınır dışı etti.

¹⁰⁰ Kıdemli Türk polis memuru konuşması, ORSAM çalıştay, a.g.e.

sildi.¹⁰¹ İŞİD'in Türkçe yayın yapan başlıca propaganda kanallarına erişim engellendi, ancak VPN servislerini kullanarak bu içeriklere erişim sağlanabildi.¹⁰²

Devlet temsilcilerine göre darbe girişiminden sonra önemli kamu kurum ve kuruluşlarının (örneğin emniyet teşkilatı, jandarma ve askeri istihbarat birimleri) arasındaki iş birliği güçlendi. Çoğu Türk yetkili, ülkede istikrarı bozma peşinde olduğunu söyledikleri "FETÖ" bağlantılı polislerin ve savcılarının İŞİD faaliyetlerini görmezden geldiğini ve bu yetkililerin açığa alınmasını takiben Türkiye'deki terörle mücadele çalışmalarının birçok açıdan güçlendiğini söylüyor. Resmi kaynakların verdiği bilgiye göre yalnızca 2018'de on büyük İŞİD saldırısı engellendi. Bu amaçla yürütülen operasyonlarda bomba üretiminde kullanılan malzemeler, canlı bomba yelekleri, el bombaları ve silahlar ele geçirildi.¹⁰³ Hükümete muhalif kesimler ise Ankara'nın 2016 öncesinde İŞİD'i önemli bir tehlike olarak görmediğini savunuyor. Ancak, bu tarihten sonra saldırıların Türkiye ekonomisi üzerinde etkileri hissedilmeye başlarken ve Gaziantep'teki emniyet müdürlüğüne yapılan saldırıda devlet hedef alınınca yaklaşımın değiştiğini ileri sürüyorlar.¹⁰⁴

B. Türkiye'nin Yaklaşımı

1. Güvenlik Tedbirleri

Emniyet yetkililerin bilinen İŞİD üyelerine yönelik güvenlik önlemleri geniş çaplı takibe ve iki ila dört gün süreyle uygulanan kısa gözaltılara odaklanıyor (bu süre belirli koşullar altında on iki güne kadar uzatılabiliyor). Kısa süreli gözaltılar genellikle şüphelenilen bireylerle temas kuran kişilere uygulanıyor. Güvenlik yetkililerine göre İŞİD'le erken temas safhasında olan şahısların kısa süreyle gözaltına alınması caydırıcı etki yapıyor.¹⁰⁵ 10 Ekim 2019'da Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, o zaman itibarıyla 17.000 kişinin İŞİD ile bağlantıları olduğu şüphesiyle gözaltına alındığını duyurdu (buna belirli bir dönem içerisinde birden fazla kez gözaltına alınan kişilerin dahil edilip edilmediği bilinmiyor).¹⁰⁶ Güvenlik birimlerinin temsilcileri kısa gözaltıların şiddet eylemi planlayanlara takip edildikleri ve her an yakalanabileceklerine dair bir uyarı niteliği taşıdığını belirtiyor.¹⁰⁷ Bir İçişleri Bakanlığı danışmanı: "Bu yöntemin örgütle henüz yeni temas kuran ve ilişkileri derinleşmemiş kişilere gözdağı verme konusunda etkili olduğunu gördük", dedi.¹⁰⁸ Bu tespitin doğruluğunu değerlendirmek güç.

Güvenlik birimlerinin sıkı fiziksel/teknik takibe ve kısa süreli gözaltılara dayalı güvenlik yaklaşımı yoğun kaynak gerektiriyor. Gözaltılar nadiren yargılanmayla sonuçlanıyor ve bazı kesimler arasında devlet karşıtlığı ve mağduriyet söylemlerini

¹⁰¹ "Türkiye'nin DEAŞ ile Mücadelesi", İçişleri Bakanlığı, Temmuz 2017, s. 53.

¹⁰² İŞİD'in Türkiye'yi ve yönetimini hedef alan propaganda çalışmaları Temmuz 2015'te, özellikle de Türkçe dilindeki *Konstantiniyye* dergisinin ikinci sayısının yayınlanmasıyla yoğunlaştı. Haziran 2015 ile Mayıs 2016 tarihleri arasında *Konstantiniyye* dergisinin altı sayısı yayınlandı.

¹⁰³ Bunlara dair ayrıntılar SETA Vakfının yayınladığı *2018'de Türkiye* isimli kitapta paylaşıldı, 2019.

¹⁰⁴ Kriz Grubu söyleşileri, analistler, avukatlar ve muhalefet partisi üyeleri, Ankara ve İstanbul, yaz ve sonbahar 2019.

¹⁰⁵ Kriz Grubu söyleşileri, güvenlik yetkilileri, Ankara ve İstanbul, Temmuz-Ekim 2019.

¹⁰⁶ "DEAŞ'a en büyük darbe Türkiye'den", TRT Haber, 12 Ekim 2019.

¹⁰⁷ Kriz Grubu söyleşisi, güvenlik yetkilisi, Ankara, Ekim 2019.

¹⁰⁸ Kriz Grubu söyleşisi, İçişleri Bakanlığıyla yakından çalışan danışman, Ankara, Ekim 2019.

besleyebiliyor.¹⁰⁹ İŞİD ile bağlantılı suçlardan yargılanan kişileri temsil eden bir avukat, “Sürekli izleniyor olma hissi devlet karşıtı hisleri güçlendiriyor ve duyulan öfkeyi körüklüyor” dedi.¹¹⁰ Orta düzey bir Türk yetkili takip ve kısa süreli gözaltıların bazı kişileri daha da yeraltına itebileceğini dile getirdi.¹¹¹ İçişleri Bakanlığı'nın ilgili birimlerinin uygulanan güvenlik tedbirlerinin etkisini düzenli ve sistemli şekilde değerlendirmesi önemli.

2. Yargılama

İŞİD bağlantıları sebebiyle yargılanan kişilerin sayısı son yıllarda artmış olsa da, bunlar geri döndüğü tahmin edilenlerin ancak küçük bir bölümünü oluşturuyor.

Türk güvenlik güçlerinin Suriye'deki varlığı İŞİD bağlantılı kişilerin yargılanmasında kullanılacak delilleri elde etme açısından bazı avantajlar sağlasa da, genel anlamda delil yetersizliği başka ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de önemli bir sorun.¹¹² İstihbarat birimlerince elde edilen bilgiler mahkemeler tarafından sadece terörle ilgili davalarda, o da hukuka uygun destekleyici başka deliller varsa kabul edilebiliyor.¹¹³ İŞİD bağlantılı suçlardan yargılanan şahısları temsil eden bir avukat yoğun iş yükü altında zorlanan emniyete bağlı siber suçlarla mücadele birimlerinin, özellikle de Temmuz 2016 darbe girişimini izleyen aylarda oluşan yığılma sonucunda, müvekkilleri aleyhinde kullanılabilecek dijital delilleri bazen vaktinde ve yeterince detaylı inceleyemediğini ifade etti.¹¹⁴ Aynı avukat o dönemde müvekkillerinin el konulan cep telefonlarında bulunan ve aleyhlerinde kullanılacağından endişe duydukları fotoğraf ve videoların nadiren mahkemeye sunulduğunu, ama son iki yılda bu alanda iyileşme olduğunu dile getirdi.¹¹⁵ Ancak, Suriye ve Irak'a gidip gelmiş çok sayıda kişinin ülkede bulunması sebebiyle, Türkiye'de savcıların geri dönenlerin yargılanmasına yardımcı olacak tanıklar bulmaları başka ülkelerdeki meslektaşlarına göre nispeten daha kolay.¹¹⁶ Savcılar bazen sınırda veya Türkiye'de el konulan, İŞİD tarafından tanzim edilmiş kimlik belgelerine ulaşabiliyor ve kuzey Suriye'nin Türkiye'nin kontrolündeki bölgelerinde kurulan polis karakollarında alınan ifadeleri kullanabiliyor.

Geri dönenler arasında yargılananların çoğu terör örgütüne üyelikten beş ila on yıl arasına hapis cezasına çarptırılıyor ve ortalama üç veya dört yıl cezaevinde geçiriyorlar.¹¹⁷ Hakimler, yargılama sırasında zanlıların pişman olduğuna veya başka hafifletici sebepler bulunduğuna kanaat getirirse cezayı bir veya iki yıl düşürebiliyor. Ayrıca, hapis cezalarının dörtte üçünü tamamlayan mahkumlar iyi hal'den serbest

¹⁰⁹ “Kısa süreli gözaltıların şiddetten uzaklaştırıcı etkisi olduğu doğru olsa da, bu yöntemlerin devletin hedefindeki bazı gruplar arasında devlet karşıtı öfkeyi artırdığını da gözlemledim. O yüzden bu tür önlemler uzun vadede kalıcı çözüm olacakmış gibi görünmüyor”. Kriz Grubu telefon görüşmesi, İŞİD ile bağlantılı suçlardan yargılanan kişileri temsil eden bir avukat, 30 Mayıs 2020.

¹¹⁰ Kriz Grubu telefon söyleşisi, 3 Nisan 2020.

¹¹¹ Kriz Grubu söyleşisi, yetkili, Ankara, Nisan 2019.

¹¹² Kriz Grubu telefon söyleşisi, İŞİD ile bağlantılı suçlardan yargılanan kişileri temsil eden bir avukat, 3 Nisan 2020.

¹¹³ Kriz Grubu telefon söyleşisi, İstanbul'da yerleşik avukat, 22 Ocak 2020; ve İŞİD ile bağlantılı suçlardan yargılanan kişileri temsil eden bir avukat ile telefon görüşmesi, 3 Nisan 2020.

¹¹⁴ Kriz Grubu telefon söyleşileri, 3 Nisan 2020 ve 30 Mayıs 2020.

¹¹⁵ Kriz Grubu telefon söyleşileri, 3 Nisan 2020 ve 30 Mayıs 2020.

¹¹⁶ Kriz Grubu telefon söyleşisi, 3 Nisan 2020.

¹¹⁷ Kriz Grubu telefon söyleşisi, 3 Nisan 2020.

birakılabilir. ¹¹⁸ Geri dönenlerden bazılarında ise yasadışı sınır geçişinden bir ila altı aylık hapis veya para cezası; ruhsatsız silah bulundurmaktan bir ila beş yıl hapis; veya tehlikeli madde bulundurmaktan veya terör örgütüne yardım yataklıktan ya da eylemlerini desteklemekten bir ila altı yıl hapis gibi daha hafif cezalar da verilebiliyor. Bir avukat, “Sahne arkasında devşirme/indoktrinasyon gibi konularda önemli roller oynayanların belirli bir suçla bağlantısını kurmak zor olabildiği için genelde hedef alınmıyorlar” dedi. ¹¹⁹ İŞİD zanlılarına, bazı durumlarda bildiklerini paylaşmalarını şartıyla kanunen “etkin pişmanlık” maddesi kapsamında hafifletilmiş cezalar verilebiliyor. ¹²⁰

Hem sanık hem de mağdur avukatları, geçmişte – özellikle de 2015 İŞİD saldırıları davalarında – savcıların yeterince titiz incelemeler yapmadığını iddia ediyor. Bunda kaynak yetersizliği, başka davaların önceliklendirilmesi, muhbirlerin korunması veya serbest bırakılan şüphelilerin takip edilerek ek istihbarat sağlanması gibi etkenler rol oynamış olabilir. ¹²¹ Kürt hareketine yönelik saldırılara karışan Türkiye vatandaşlarının davasındaki bir sanığın ve çok sayıda mağdurun savunmasını üstlenen avukatlar, savcılar yargılanan militanların bağlantılarını yeterince derinlemesine soruşturmamakla itham ediyor. ¹²² Her iki tarafın avukatlarına göre o dönemde daha derin bir soruşturma yürütülseydi saldırıların arkasındaki asıl failer açığa çıkartılabilirdi ve belki de bazı saldırılar engellenebilirdi. ¹²³ Haziran 2015'te Diyarbakır'da gerçekleşen bombalı saldırıyla ilgili olarak yargılanan Orhan Gönner'in (ve dört başka zanlının) davasındaki mağdurları savunan avukatlar, saldırıdan önce bombacıların hareketlerine ilişkin görüntü kayıtlarının davada kabulüne ilişkin taleplerinin uzun süre kabul edilmediğini söyledi. ¹²⁴ Avukatlar ayrıca Suruç saldırısında rolü olabileceğini düşündükleri imam Abdullah Ömer Aslan için yasal işlem başlatılmasına yönelik taleplerinin savcılar tarafından karşılanmadığını ileri sürdü. Daha sonra bir davada tanık olarak yeminli ifade vermesinin ardından bir hakim bu şahıs hakkında ceza davası açtı. ¹²⁵

Nispeten az sayıda İŞİD bağlantılı şahsın yargılanıyor olması güvenlik teşkilatlarının takip edilmesi gereken kişi sayısını artırsa da, bazı yetkililer bunun gözlem altında tutulması gereken daha fazla kişinin radara girmesine imkan sağlayan bir

¹¹⁸ Bkz. Mehmet Gün, “İnfaz Paketi Ne İçin: Reform mu COVID-19 mu?”, *Yetkin Report*, 14 Nisan 2020.

¹¹⁹ Kriz Grubu söyleşisi, Suruç ve Ankara'daki İŞİD bombalı saldırıları mağdurlarından birini savunan avukat, İstanbul, Temmuz 2019.

¹²⁰ Hakkında terör suçlaması olan bir kişi yakalandığında ve suç işlediğiyle ilgili kanıtın bulunmaması koşuluyla, pişman olduğunu beyan eder ve emniyet teşkilatının örgütün diğer üyelerini yakalamasına veya örgütün dağılmasına yardımcı olacak önemli bilgiler sağlarsa beraat kararı verilebilir. Bir suç işlediğine ilişkin kanıt varsa ve kişi kendisi teslim olur ve örgütün yapısı ve gerçekleştirilen suç eylemleriyle ilgili bildiklerini paylaşırsa yine beraat kararı verilebilir. Suç eylemlerine karışmış bir kişi emniyet güçlerince yakalandıktan sonra işbirliği yapmayı kabul ederse, cezası üçte bir ila dörtte üç oranında hafifletilebilir. Bkz. Türk Ceza Kanunu.

¹²¹ Kriz Grubu söyleşileri, avukatlar, Ankara, Temmuz 2019; ve telefonla, 3 Nisan ve 30 Mayıs 2020.

¹²² Kriz Grubu söyleşileri, avukatlar, Ankara, Temmuz 2019 ve Ekim 2019.

¹²³ a.g.e.

¹²⁴ Kriz Grubu söyleşisi, mağdurların avukatları, İstanbul, Eylül 2019. Davayla ilgili ayrıntılar için, bkz. “Suruç davası: Mahkeme ‘tanık’ imam hakkında suç duyurusunda bulundu”, *Artı Gerçek*, 7 Ağustos 2019.

¹²⁵ a.g.e.

taktik olduğu kanaatinde. Bir güvenlik analistine göre İŞİD şüphelilerini serbest bırakmak İŞİD ağlarını takip etmek için etkili bir yöntem, çünkü bağlantılı başka şahısların tespit edilip izlenmesini mümkün kılıyor.¹²⁶ Delil yetersizliğinden dolayı mahkemelerden bu yönde bir karar çıkmasa bile, yerel emniyet teşkilatları şüphe duyulan şahısların izinin kaybedilmemesini sağlıyor.¹²⁷ Mahkemeler altı aya kadar daha kapsamlı bir izleme yapılması için yetki verebiliyor ve bu süre ilk altı aydan sonra aylık olarak uzatılabilir.¹²⁸ Ancak uygulamada polis, terör suçları söz konusu olduğunda bu kuralı göz ardı edebiliyor ve takip süresini uzatabiliyor. Hakimler de ulusal güvenliği ilgilendiren davalarda delillerin kabul edilmesi konusunda takdir yetkisi kullanabiliyor.¹²⁹

Bu yaklaşım bazen işe yarasa da etkinliği değişkenlik de gösterebilir. Şüpheliler, ancak yakın takibe alınırlarsa, İŞİD ağlarını açığa çıkartmak mümkün olabilir. Yukarıdaki güvenlik analistinin ifadesiyle: “Sinekler şekere gelecektir”.¹³⁰ Başka resmi yetkililer de aynı görüşü savunuyor.¹³¹ Ancak, önceki dönemlerde kilit bazı şahısların serbest bırakıldığı ve Suriye’ye kaçtığı vakalar da oldu. Örneğin, Hasan Aydın, 2015’te bir insansız hava aracını da içeren askeri ekipmanları Hatay’dan Suriye’ye götürmeye çalışırken kısa süreliğine gözaltına alındı. Aydın’ın daha sonra Suriye’de İŞİD militanları tarafından iki Türk askerin yakıldığı 2016 tarihli bir videoda görüldüğü iddia edildi.¹³² Kamuoyunda iyi bilinen bir diğer vakada, Türkiye’de Mayıs 2015’te İŞİD üyeliğinden hüküm giyen ilk kişi olan Musa Göktaş, “iyi hal’den” serbest bırakıldıktan sonra Suriye’ye döndü (davası sonuçlanmış, temyiz süreci devam ediyordu). Kendisi Ekim 2015’teki Ankara garı bombalı saldırısının planlanmasına yardımcı olduğu gerekçesiyle polis tarafından firari olarak aranıyor.¹³³ Bu tür vakalar özellikle hükümete muhalif kesimler arasında, serbest bırakılan İŞİD üyelerinin oluşturduğu tehdit konusunda yetkililerin muhakemesine olan güveni sarstı.¹³⁴

Yalnızca eşlerinin peşinden gittikleri ve kendi iradeleriyle İŞİD’e katılmaya karar vermediklerine ilişkin yaygın kanı nedeniyle, yargısal süreçlerde İŞİD ile bağlantılı kadınlara ilişkin yaklaşım erkeklere kıyasla daha müsamahakar. 2019 sonu itibarıyla, Türkiye vatandaşları ve yabancı uyruklu olanlar dahil sadece 50 kadın İŞİD bağlantılı suçlardan Türkiye’de cezaevindeydi.¹³⁵ İŞİD bağlantılı birçok kişi tutuksuz yargılanıyor ve nispeten kısa süreler için cezaevine giriyor. Bir operasyon sırasında ölen

¹²⁶ Kriz Grubu söyleşisi, el-Kaide ve İŞİD konularında uzman bir araştırmacı, Ankara, Temmuz 2019.

¹²⁷ Kriz Grubu söyleşisi, İçişleri Bakanlığı yetkilisi, Ankara, Ekim 2019.

¹²⁸ Bkz. Türk Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu.

¹²⁹ Kriz Grubu telefon görüşmesi, İstanbul’da yerleşik avukat, 22 Ocak 2020.

¹³⁰ Kriz Grubu söyleşisi, el-Kaide ve İŞİD araştırmaları konusunda geniş deneyime sahip analist, Ankara, Temmuz 2019.

¹³¹ Kriz Grubu söyleşileri, güvenlik yetkilisi, İstanbul, sonbahar ve kış 2019.

¹³² “ISIS executioner who burned two Turkish soldiers alive in sick video is killed in a firefight in Syria” [İki Türk askerini diri diri yakan İŞİD infazcısı Suriye’deki silahlı çatışmada öldürüldü], *Daily Mail Online*, 4 Temmuz 2018. “Türkiye’yi tehdit eden İŞİD’li 2 kez gözaltına alınıp serbest bırakıldı”, *TimeTurk*, 21 Ocak 2017.

¹³³ “İyi hal’den tahliye olan o İŞİD’li yeniden örgüte katıldı”, *İnternet Haber*, 19 Kasım 2017. “Türkiye’de tutuklanan ilk İŞİD’li, tahliye edildi, tekrar örgüte katıldı”, *Duvar*, 29 Kasım 2017.

¹³⁴ İŞİD saldırılarının mağdurlarını temsil eden avukatlar yapılan söyleşilerde, bu tür davaların müvekkilleri ve çevrelerinin devlete duyduğu derin güvensizliği nasıl daha da arttırdığını ifade ettiler. Kriz Grubu söyleşileri, İŞİD saldırısı mağdurlarının avukatları, Ankara, Temmuz 2019.

¹³⁵ “Hapiste 40 ülkeden DEAŞ’lı var”, a.g.e.

Mehmet Kadir Cabael'in eşinin yargılanması sırasında mahkemenin verdiği karar bu konudaki yaklaşımın iyi bir örneği. Kayseri 4'üncü Ağır Ceza Mahkemesinin üç hakimden oluşan mahkeme heyeti, Nisan 2019'da Fadile Cabael'in İŞİD üyeliği davasında beraat kararı verdi. Gerekçeli kararda "DEAŞ kadınları üye olarak kabul etmediği, aksine meta olarak gördükleri, kadınların tek görevinin ev hanımlığı yapmak, çocuk yetiştirmek ve eşinin hizmetkârlığını yapmak olduğu hususları göz önüne alındığında da sanığın atılı suçu işlediğine dair mahkememizde vicdani kanı oluşmadığından beraatı cihetine gidilmiştir" diye belirtildi.¹³⁶ Özellikle Türkiye'deki saldırı davalarında yargılanan erkek İŞİD üyelerinin eşleri arasında bazen "üyelikten", "silahlı terör örgütüne bilerek ve isteyerek yardım etmekten" veya "suçu bildirmekten" hüküm giyenler de oldu.¹³⁷

İŞİD'in kadınlara atfettiği roller çeşitliydi. Türkiye'de nadir olmakla birlikte kendi başlarına İŞİD'e katılan veya Türkiye'deki saldırıların planlanmasında görev alan kadınların olması, yargı mensuplarının kadınları sadece kocalarının peşinden giden, iradesiz bireyler olarak görmemesi gerektiğinin bir göstergesi. Şanlıurfa'nın eski bir emniyet müdürü, "çocuğu altı yaşına gelene kadar bekleyip sonra intihar saldırısı gerçekleştirmeyi amaçlayan" bir Türk kadınına elektronik takiple izlediğini anlattı.¹³⁸ Kadınlar homojen bir grup değil. İŞİD'e katılmak için sebepleri çok çeşitli ve örgüt içinde çok farklı görevler alabiliyorlar. Militan çevrelerin erkek ağırlıklı ve ataerkil yapıda olduğu doğru olsa da, kadınların geri döndükten sonra örgütün ideolojisini yayma ve yeni üye devşirme konusunda destekleyici roller üstlenmesi mümkün. Bu konudaki varsayımların giderilmesi kadınlarla ilgili yaklaşımları daha gerçekçi olacak şekilde uyarlamaya imkan sağlayabilir. Bunun için Adalet Bakanlığı, İŞİD davalarıyla ilgilenen yargı mensuplarının kadınların örgüt içinde üstlenebildiği farklı rollerle ilişkin farkındalığını artıracak çalışmalar yürütebilir.

İŞİD bağlantılı şahısların yargılanması mahkemelerin aşırı iş yükü ve yeterli delil elde edilmesinde yaşanan güçlüklerden dolayı zorlaşabilmekte. Militanlar yargı sistemindeki bu zafiyetlerden istifade edebilir ve saldırıların planlanması dahil olmak üzere örgüt için yeni faaliyetler yürütebilirler. Yukarıda yazıldığı gibi, geçmişte de bu tür durumlarla karşılaşıldı. 2014-2015'te tutuksuz yargılanan İŞİD üyeleri daha sonra Suriye'de İŞİD saflarına katıldı ve örgüt adına Türkiye'de önemli görevler üstlendi.

2016 sonrasında kolluk kuvvetlerinin İŞİD'e karşı daha katı bir yaklaşım benimsemesinin ardından savcılar da daha ayrıntılı incelemeler yapmaya ve tutuksuz yargılama konusunda daha tedbirli davranmaya başladı. Aslında İŞİD ile bağlantılı şahısları daha uzun süreler için hapsedmek de çözüm değil. Ancak, emniyet ve cezaevi yetkililerinin yargılanmakta olan İŞİD üyelerinin tehdit düzeyiyle ilgili vaka bazında risk değerlendirmesi yapması ceza davalarında hakimlerin şartlı tahliye gibi kararları için faydalı olur. Nisan 2020'de Ceza İnfaz Kanununda mahkumlar için "iyi hal" değerlendirmesinin daha ayrıntılı incelmeye tabi tutulmasına yönelik bir değişiklik yapıldı. Bu incelemenin şartlı tahliye kararları verilmeden önce, mesela başka

¹³⁶ "Turkish court acquits ISIL emir's wife in Gaziantep attack" ["Mahkeme İŞİD emirinin eşine Gaziantep saldırısı davasında beraat kararı verdi], *Hürriyet Daily News*, 19 Nisan 2019. Türk resmi merciler ve yetkililer İŞİD için genelde "DEAŞ" kısaltmasını kullanıyor.

¹³⁷ Kriz Grubu telefon söyleşisi, İŞİD ile bağlantılı suçlardan yargılanan kişileri temsil eden bir avukat, 3 Nisan 2020.

¹³⁸ Kriz Grubu Skype görüşmesi, Eylül 2019.

mahkumlarla veya infaz koruma memurlarıyla görüşmeleri de içermesi öngörülüyor. Bu düzenlemeyle aynı zamanda infaz hakimlerinin şartlı tahliye için mahkumların tutum ve davranışlarını değerlendirme konusundaki yetkilileri genişletildi.¹³⁹

Yapılan bu değişiklik, tehdit oluşturabilecek şahıslar için şartlı tahliye kararları verilmeden önce cezaevi yetkilileri, tahliye memurları ve kolluk kuvvetleri arasında bilgi akışının sağlanması için başka ülkelerde geliştirilen yeni modellerle benzer nitelikte. İtalya'da cezaevlerinden sorumlu devlet kurumu tehdit oluşturabilecek bir militanın salıverilmesi ile ilgili karardan önce mahkemeye, kolluk kuvvetlerine ve ilgili başka kurumlara o kişinin durumuyla ilgili detaylı rapor sunuyor. Bu raporlar salıverilen kişiye yönelik ek güvenlik tedbirlerinin alınması veya ilgili kişi yabancı uyrukluysa, ulusal güvenlik gerekçesiyle sınır dışı edilmesi kararlarına dayanak oluşturuyor.¹⁴⁰

3. Cezaevleri

Yaklaşık 1.150 erkek ve 50 kadın İŞİD ile bağlantılı suçlardan ötürü tutuklu veya hükümlü olarak cezaevlerinde bulunuyor. Başka ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'deki yetkililer için de cezaevlerinde İŞİD ağlarının ve ideolojisinin yayılmasının kontrol altında tutulması önemli bir sorun alanı. Kısa tutukluluk süresince bile mahkumlar cezaevinde yeni ilişkiler kurabilir ve itibar kazanabilir. İŞİD bağlantılı müvekkillerini cezaevinde düzenli olarak ziyaret eden bir avukat, "Ülkenin farklı yerlerinden gelen, normalde birbirleriyle tanışma ihtimali pek olmayacak kişiler aynı hücrede tutulabiliyor" diye konuştu.¹⁴¹ Birçok İŞİD üyesi parmaklıklar ardında geçirilen zamanı *medrese-i Yusufiye* olarak görüyor. Bu tanımlama Kuran-ı Kerim'de haksız yere hapsedilen Hazreti Yusuf Peygamberin hayatına atfen kişinin sınıandığı, erdemler öğrendiği bir okulu ifade ediyor.¹⁴² (Cezaevinde geçirilen zamanla ilgili bu kavramsallaştırma sadece İŞİD veya diğer militan gruplar tarafından değil, ılımlı İslami akımlarca da benimseniyor.) Bir Adalet Bakanlığı yetkilisi, İŞİD mahkumlarının "cezaevinde sosyal faaliyet veya rehabilitasyon amaçlı girişimlerini, onları inançlarından ve örgütten uzaklaştırmaya, ve ahirette daha iyi bir hayata kavuşma ihtimallerini yok etmeye yönelik çabalar" olarak gördüğünü aktardı.¹⁴³

Türkiye'de terör suçlarından cezaevine girenler, adi suçlardan mahkum olmuş veya tutuklu şahıslardan ayrı yerlerde tutuluyor. Kapasite elverdiği ölçüde, yüksek güvenli cezaevlerinde benzer ideolojiye sahip başka örgütlerin üyeleri ile birlikte, genelde bir ila on kişilik hücrelerde tutuluyorlar. Bir Adalet Bakanlığı yetkilisinin verdiği bilgiye göre, "başka mahkumların DEAŞ ideolojisinden etkilenmesini önlemek ve mahkumların arasında olası fiziksel şiddetin önüne geçmek" için farklı ideolojile-

¹³⁹ "İnfaz kanunu: İyi hal de yeniden düzenleniyor", *Duvar*, 25 Mart 2020.

¹⁴⁰ Bkz. Lorenzo Vidino ve diğerleri, "Il carcere e il suo paradosso: bacino di reclutamento per spirant mujaheddin e garanzia di riabilitazione per I detenuti", ["Cezaevleri ve Çelişkiler: Yeni Mücahitler için Devşirme Mekanları ve Mahkumların Rehabilitasyonu"], *Journal of the Italian Intelligence Community*, (Haziran 2018).

¹⁴¹ Kriz Grubu telefon söyleşisi, İŞİD ile bağlantılı suçlardan yargılanan kişileri temsil eden bir avukat, 3 Nisan 2020.

¹⁴² Kriz Grubu söyleşisi, Adalet Bakanlığı yetkilisi, Ankara, Temmuz 2019. Selefilere yakın bir kaynağın söylediğine göre, "Cezaevinde geçirilen süreyle dini konularda inanılrlık ve itibar elde edildiği düşüncesi Tekfirci Selefî çevrelerde yaygın". Kriz Grubu telefon söyleşisi, Haziran 2020.

¹⁴³ Kriz Grubu söyleşisi, Adalet Bakanlığı yetkilisi, Ankara, Temmuz 2019.

re sahip örgütlerin üyeleri (PKK, “FETÖ” ve İŞİD başta olmak üzere) birbirinden ayrı tutuluyor.¹⁴⁴ Mahkumlar mümkün olduğu ölçüde kendi örgütlerindeki kademelerine göre de gruplara ayrılıyor.¹⁴⁵ Kapasite sıkıntısı olan cezaevlerinde İŞİD’li mahkumlar 20-25 kişilik daha kalabalık hücrelerde tutulabiliyor.¹⁴⁶ Yetkililer yer sıkıntısı sebebiyle bazen ayırmaya dayalı yaklaşımın tam olarak uygulanmasının mümkün olmadığını söylüyor.¹⁴⁷ Kadın cezaevlerinde hücre büyüklükleri yirmiye kadar çıkabiliyor ve bazen İŞİD’liler diğer terör mahkumlarıyla birlikte kalabiliyor.¹⁴⁸ COVID-19 riski nedeniyle (toplam 300 bin mahkumdan) terör suçlarından yargılananlar hariç tutularak yaklaşık 90 bini Mart 2020 ortasında salıverildi.¹⁴⁹ Bu, fiziksel kapasite sorununu şimdilik kısmen de olsa gidermiş olabilir.

İŞİD bağlantılı mahkumların diğer mahkumlardan ayrılması (isolation) da, karışık şekilde tutulmaları (dispersal) da bazı riskler barındırıyor. İŞİD’lilerin genel cezaevi popülasyonundan ayrılması ideolojilerini yaymalarını önleyebilir. Yukarıda bahsedilen Adalet Bakanlığı yetkilisine göre, “Birçok adi suçtan yargılanan mahkum cezaevine girdikten sonra teselliye dine dönmekte buluyor. Mahkumların dine dönmeye meyilli olduğu bir süreçte radikal görüşlere maruz kalmaları daha büyük sorunlara yol açabilir”.¹⁵⁰ Ancak İŞİD’li mahkumların küçük gruplar halinde cezaevlerinin bir bölümünde ayrılmış şekilde tutulmasının da barındırdığı riskler var. Benzer düşünen kişilerin cezaevinde bir arada tutulması aralarındaki bağları güçlendirebilir ve ideolojiye katı şekilde adanmış şahıslar, daha az adanmış olanları etkileyebilir. Bu da cezaevi sonrası toplumsal uyumu zorlaştırabilir.¹⁵¹ Her iki yöntemin de dezavan-

¹⁴⁴ Bu hücrelerin üst katında genellikle bir mutfak ve günün belli saatlerinde çıkılabilen küçük bir avlu bulunuyor. Kriz Grubu söyleşisi, Adalet Bakanlığı yetkilileri, Ankara, Temmuz 2019. 2019 sonu itibarıyla cezaevindeki toplam yaklaşık 300,000 kişiden terör bağlantılı suçlardan mahkum veya tutuklu yaklaşık 41.000 kişi bulunuyordu. Bunların 1,200 civarı İŞİD, 28.000-30.000’i “FETÖ” ve 8.000-10.000’i PKK bağlantılı suçlardan hüküm giymiş veya tutuklanmıştı.

¹⁴⁵ Bu karar ya ilgili mahkeme tarafından ya da (cezaevlerindeki kameralar veya istihbarat yetkilileri aracılığıyla) yapılan gözlemler sonrası cezaevi yöneticileri tarafından veriliyor. Kriz Grubu söyleşisi, Adalet Bakanlığı yetkilileri, Ankara, Eylül 2019.

¹⁴⁶ Kriz Grubu telefon söyleşileri, geri dönenler, Mayıs 2020.

¹⁴⁷ Kriz Grubu söyleşisi, Adalet Bakanlığı yetkilisi, Ankara, Temmuz 2019.

¹⁴⁸ Kriz Grubu söyleşileri, Adalet Bakanlığı yetkilisi, Ankara, Temmuz 2019; avukat, İstanbul, Eylül 2019.

¹⁴⁹ “Turkish dissidents remain jailed as thousands of inmates are released to avoid prison epidemic” [“Cezaevlerinde salgının önlenmesi için binlerce mahkum salıverilirken muhalifler aften yararlanamıyor”], *Washington Post*, 22 Nisan 2020.

¹⁵⁰ Kriz Grubu söyleşisi, Ankara, Temmuz 2019.

¹⁵¹ Süruç saldırısı faillerinden cezaevinde olanlar arasında birkaç genç erkek lojistik destek gibi görevler üstlenmişti, örneğin bombacı için ulaşımı ve kalacak yeri ayarlamışlardı. Ancak bu kişiler İŞİD ile bağlantılı suçlardan yargılandıkları için İŞİD militanlarıyla birlikte cezaevine kondular. Kriz Grubu söyleşisi, hükümlü fail avukatı Ekim 2019, Ankara. Bir STK ağı ayırma (isolation) yaklaşımının dezavantajlarını şöyle özetliyor: mahkumlar arasında yeni ve daha güçlü bağların kurulması; personel ve mahkumlar arasındaki güvenin sarsılması; adaletsizlik algısının pekişmesi; damgalanma hissi; özel bir birimde olmanın getirdiği itibar artışı; dini temelli şiddete başvuran grupların aynı riski teşkil ettiğinin varsayılması; personel bulma güçlüğü; yüksek maliyet. “Preventing Radicalisation to Terrorism and Violent Extremism – Prison and Probation Interventions” [“Terörizme Radikalleşmenin ve Şiddet Eğilimli Aşırıcılığın Önlenmesi – Cezaevi ve Şartlı Tahliye Girişimleri”], Radicalisation Awareness Network, or RAN [Radikalleşme Farkındalık Ağı veya RAN], 2018. Ayrıca bkz. “Handbook for Prison and Probation Services Regarding Radicalisation and Violent Extremism”

tajları olabilir: birinde IŞİD bağlantılı olan şahısların sertlik yanlısı ideolojileri pekişebilir, diğerinde başka mahkumlar şiddet yanlısı söylemlerden etkilenebilir.

Ayırmaya dayalı önlemlerin yanı sıra mahkumlara, gönüllülük esasına dayalı olarak imamlar ile konuşma imkanı da veriliyor. Diyanetin cezaevlerinde eğitim veren, namaz kıldırın ve cenaze işlerini yürüten 70'i kadın yaklaşık 600 imamı var.¹⁵² IŞİD mahkumlarının dini referanslarla şiddeti savunmalarına imamların karşılık verme kapasitesi genelde yetersiz. Zaten IŞİD'li mahkumların gözünde imamlar *tağut* olarak gördükleri Türkiye devletinin bir uzantısı. Bu sebeple imamların IŞİD'lileri ikna edebilme potansiyelleri de zayıf.¹⁵³ Çoğu IŞİD'li dini konularda yön gösterilmeyi reddediyor.¹⁵⁴ Din konusundaki tartışmalara açık olanlar için devlet, belki örgütle ve şiddetle bağını koparmış eski militanların da yardımını alarak, uzmanlaşmış psiko-sosyal destek uzmanlarını ve dikkatli şekilde seçilmiş din alimlerinin görev aldığı programlar tasarlayabilir. Başka ülkelerde eski militanların IŞİD'li mahkumların güvenini daha kolay kazanabildiği biliniyor.¹⁵⁵ Yetkililer mahkumlara yeni mesleki beceriler kazandıran programlar geliştirmeyi de değerlendirebilir. Başka ülkelerde yapılan çalışmalarda, cezaevi personelinin cihatçı militan mahkumlar ile kurduğu ilişkinin bu tür programların etkinliği için kilit önem taşıdığı tespit edildi.¹⁵⁶

Adalet Bakanlığının terör suçlarından cezaevlerinde bulunanların oluşturabilecekleri tehdidi azaltmaya yönelik diğer bir girişimi de var. AB tarafından finanse edilen iki yıllık bir Eşleştirme projesi kapsamında İspanyol ve Türk yetkililer terörle ilişkili suçlardan cezaevinde bulunanlara yönelik sistemli rehabilitasyon hizmetleri geliştirmek için çalışmalara başladı.¹⁵⁷ Proje kapsamında ihtiyaç analizinin ardından, mevzuatın gözden geçirilmesi, risk değerlendirme araçlarının geliştirilmesi ve infaz koruma memurları ve cezaevi yetkililerinin eğitilmesi öngörülüyor. Türk tarafı projeye olumlu yaklaşırsa da yabancı yetkililerin Türkiye gerçeklerini bilmemesinden

---

[Radikalleşme ve Şiddete Meyilli Aşırıçılıkla İlgili Cezaevi ve Şartlı Tahliye Hizmetleri], Council of Europe, 1 Aralık 2016.

¹⁵² Kriz Grubu söyleşisi, Adalet Bakanlığı ve Diyanet yetkilileri, Ankara, Temmuz-Eylül 2019.

¹⁵³ Kriz Grubu telefon görüşmeleri, Geri döndükten sonra belirli bir süre hapiste kalan Türkiye vatandaşları, Mayıs 2020.

¹⁵⁴ Kriz Grubu telefon görüşmeleri, geri döndükten sonra belirli bir süre cezaevinde kalan Türkiye vatandaşları, Mayıs 2020; ve IŞİD ile bağlantılı suçlardan yargılanan kişileri temsil eden bir avukat, 3 Nisan 2020.

¹⁵⁵ Örneğin Endonezya'da cezaevi programları eski mahkumlar tarafından yürütülüyor. Bu kişiler dini konularda bilgi sahibi olmasa da mahkumların çoğu, özellikle de şahsen devşirdikleri veya eğittikleri kişiler tarafından "güvenilir" ve hatta "karizmatik" olarak görülebiliyor. Örneğin bkz. Cameron Sumpter, "Countering Violent Extremism in Indonesia: Priorities, Practice and the Role of Civil Society" ["Endonezya'da Şiddete Meyilli Aşırıçılıkla Mücadele: Öncelikler, Uygulama ve Sivil Toplumun Rolü"], *Journal for Deradicalization*, Cilt 11 (Yaz 2017).

¹⁵⁶ Bkz. "Preventing Radicalisation to Terrorism and Violent Extremism – Prison and Probation Interventions" ["Terörizme Radikalleşmenin ve Şiddet Eğilimli Aşırıçılığın Önlenmesi – Cezaevi ve Şartlı Tahliye Girişimleri"], a.g.e.

¹⁵⁷ İki yıllık Eşleştirme projesinin amacı, Türk cezaevlerinde radikalleşmenin önlenmesine yönelik tedbirlerin geliştirilmesiydi. Proje danışmanlarından biri şöyle anlatıyor: "Projenin dört bileşeni var: (zaten iyi durumda olan) Türkiye'deki hukuki çerçevenin uyumlu hale getirilmesi; 'dinamik güvenlik' olarak adlandırılan kavramın yaygınlaştırılması; bir rehabilitasyon programı ve risk değerlendirme aracının geliştirilmesi; ve infaz koruma memurlarına ve cezaevi yöneticilerine yönelik eğitim verilmesi". Kriz Grubu söyleşisi, Ankara, Temmuz 2019.

kaynaklı çekincelerini de ifade ediyor. Mahkumların çeşitlilik gösteren demografik profilleri ve militan grupların birbirinden farklı üye devşirme teknikleri bir ülkede uygulanan yöntemlerin başka ülkelerde etkili olma ihtimalini zayıflatıyor. Yine de Türkiye'deki ilgili merciler Avrupa'daki muhataplarıyla bu alandaki diyaloglarını sürdürmeli ve karşılıklı iyi uygulama örneklerini paylaşmaya devam etmeli. Türkiye'deki cezaevlerinde İŞİD'e katılmış vatandaşları bulunduğu için, bazı Avrupalı ülkeler bu alandaki uygulamaların iyileşmesini önemsiyor.

Adalet Bakanlığı ve Aile Bakanlığı yetkilileri İŞİD ile bağlantılı suçlardan tutuklanan veya mahkum olanların tahliye sonrası şiddetten uzak durmasını sağlayacak hangi programların geliştirilebileceğini değerlendirmesi yerinde olabilir.¹⁵⁸ Cezaevinde geçirilen sürenin kişilerin şiddete yönelme riskini nasıl etkilediği hala tartışma konusu ve Türkiye'de bu konuda yeterli çalışma bulunmuyor. Aile Bakanlığı – talep etmeleri halinde – ailelere İŞİD bağlantılı suçlardan cezaevine girmiş akrabalarını güvenli şekilde topluma geri kazanma konusunda yardımcı olabilir. Bakanlık ayrıca uzmanlaşmış personel aracılığıyla ailelerin cezaevindeki akrabalarıyla örneğin ziyaretler/görüşmeler sırasında veya tahliye sonrası nasıl iletişim kurabilecekleri konusunda yol gösterebilir. Eğer bu yönde bir adım atılacaksa, geliştirilecek programlar bilimsel temelli ölçme kriterlerine tabi tutulmalı ve daha geniş çaplı uygulanmadan önce pilot projeler ile test edilmeli.

4. Sosyal Politikalar

Cezaevinde bulunan geri dönenlere yönelik hangi birimlerin sorumlu olduğu belli. Ancak, cezaevlerinde bulunmayanların topluma kazandırılması ve yeniden militanlığa yönelmelerinin önüne geçilmesi için, ki buna bu yola yeni girebilecekler de dahil, yetkili merciler arasında net bir görev dağılımının ve koordinasyonun olmadığı dikkat çekiyor.

Diyanet yetkilileri, farklı alandaki çalışmaları ile İslam'ın barış dini olduğunun vurgulanmasının cihatçı söylemlere karşı önemli olduğunu vurguluyor. Diyanet aynı zamanda İŞİD karşıtı mesajlar içeren kitaplar ve broşürler yayınlıyor, seminerler düzenleyip, cuma hutbeleri okutuyor. Bir Diyanet yetkilisi: “Bizim asli görevimiz toplumu İslam hakkında bilinçlendirmek; bu sebeple yaptığımız her şey aslında dini istismar eden terör örgütlerine karşı önlem niteliğinde”.¹⁵⁹ Diyanet yetkilileri savdukları aile değerlerinin kendi başına önleyici rolü olduğunun, çünkü güçlü aile bağlarının militanlığa yönelme riskini azaltabileceğinin altını çiziyor. Ancak, geri dönenlere ve ailelerine yönelik özel olarak geliştirilmiş politikalar mevcut değil. Diyanet, “FETÖ” ve İŞİD'i “dini istismar eden terör örgütleri” olarak aynı kategoride gruplandırıyor.¹⁶⁰ Bunları birlikte ele almak, İŞİD'den dönenlere yönelik etkili politikaların geliştirilmesine mani olabilir.

Aile Bakanlığı'na İŞİD'e katılıp geri dönen/getirilen kadın ve çocuklarla ilgili sorumluluk verilmiş. Ancak, bu bakanlığın yetişkin erkeklere de destek sunmasına olanak sağlayacak yasal düzenleme ve yetkilendirme yapılmamış durumda. Kadın ve

¹⁵⁸ Adalet Bakanlığı yetkilileri bu tür bir iş birliğine ihtiyaç duyulduğunu Kriz Grubuna söyledi. Kriz Grubu söyleşisi, Ankara, Temmuz 2019.

¹⁵⁹ Kriz Grubu söyleşisi, Diyanet temsilcileri, Ankara, Temmuz 2019.

¹⁶⁰ Bkz. “Dini İstismar Eden Terör Örgütleriyle Mücadele Seminerleri“, video, Diyanet TV (tarih belirtilmemiş).

çocuklarla ilgili ise Bakanlık yalnızca güvenlik birimlerinin yönlendirmesi söz konusu olduğunda müdahil oluyor. Üst düzey bir bakanlık temsilcisi “Henüz o noktada değiliz. ... Güvenlik tedbirleri aşamasındayız” dedi.¹⁶¹ Bakanlık, 2019 yılı ortalarında Irak'taki cezaevlerinden Türkiye'ye getirilen İŞİD bağlantılı Türkiyeli ailelere ait 200 civarı çocuğa psiko-sosyal gibi çeşitli alanlarda destek sunmakla görevlendirilmiş¹⁶² Ancak, Bakanlık yetkilileri bu programların detayları konusunda bilgi paylaşmıyor.

İlgili mercilerin yönlendirme eksikliği karşısında bazı aileler geri dönen akrabaları için kendi önlemlerini aldı. Ebeveynlerini kaybeden çocuklar genelde aile büyüklerinin yanına veriliyor. Bazı aileler, akrabalarının İŞİD'e katıldığını gizli tuttu, başkaları ise geri dönen yakınlarını dışladı.¹⁶³ İŞİD'e katılmak için Suriye'ye gitmeden önce imamlık yapan Diyarbakırlı bir kişinin kuzeni, “Döndüğünde cep telefonuna el koyduk ve internete girmesini yasakladık, ama daha az radikal olduğuna dair pek bir emare yok” dedi.¹⁶⁴

Aile Bakanlığı ve Diyanet, başka ülkelerde geri dönenler için geliştirilen sosyal politikaların Türkiye'de uygulanıp uygulanmayacağını değerlendirebilir. Özellikle geri dönenlerin ailelerine çoğu zaman başka resmi mercilere göre daha fazla erişimi olabilen imamlara ve sosyal hizmet uzmanlarına bu alanda sorumluluk verilmesi değerlendirilebilir. Bu tür yaklaşımları denerken öngörülemez bazı sıkıntılarla da karşılaşılabilir. Diyanete bağlı imamlar gençleri cihatçı eğilimlerden koruyacak en uygun aktör olmayabilir. Bu konuda görev alabilecek imamlara ve sosyal hizmet uzmanlarına cihatçı militan çevrelere kayma ihtimali olanlar ve aileleri muhtemelen şüpheyle yaklaşacak. İlgili bakanlık temsilcileri geri dönenlerle ilgili ulusal ve yerel düzeyde uygulanacak politikaların İçişleri Bakanlığı tarafından koordine edilebileceğini ifade ediyor.¹⁶⁵ Geçmişte bazı aileler, cihatçı militan çevrelere kaydığını gördük-

¹⁶¹ Kriz Grubu söyleşisi, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Bakan Yardımcısı, Ankara, Ekim 2019.

¹⁶² Maya Vakfı ile Aile Bakanlığı ile Suriyeli çocukların ruh sağlığına yönelik çalışmalar yapıyor, ancak Türkiye vatandaşları için bu şekilde bir işbirliği mevcut değil. Kriz Grubu söyleşisi, Maya Vakfı temsilcileri, İstanbul, Eylül 2019. Türkiye'de bazı STK'lar Suriyeli mülteci çocukların savaş travması ve militan grupların endoktrinasyonuna maruz kalması gibi konularda uzmanlığa sahipken, bu konularda hala önemli ölçüde kapasite artırmaya ihtiyaç duyuyorlar. Kriz Grubu söyleşisi; Aile Bakanlığının sosyal hizmet uygulamalarını yerinde incelemiş, profesyonel psiko-sosyal hizmetler alanındaki STK temsilcileri, İstanbul, Eylül 2019.

¹⁶³ Kriz Grubu söyleşisi, resmi yerel yetkili, İstanbul, Kasım 2016. Bu yetkili, İŞİD kontrolü altındaki bölgelerden dönen çocuklarını reddeden birkaç aileyi şahsen tanıdığını söyledi. Gençler başka şehirlere taşınmaya mecbur kaldılar. “Aileleri tarafından kabul edilmedikleri için, bu insanlar ilerde ülke için sorun teşkil edecekler” diye ekledi.

¹⁶⁴ Kriz Grubu söyleşisi, Diyarbakır, Temmuz 2019.

¹⁶⁵ Belçika, yerel ve merkezi koordinasyonun nasıl sağlanabileceğine dair bir örnek sunuyor: Belçikalı merciler, tehdidin değerlendirilmesi ve koordinasyonu ile ilgilenen Tehdit Değerlendirmesi Koordinasyon Birimi (CUTA) üzerinden çalışıyorlar. CUTA, Belçika İçişleri Bakanlığının sorumluluğu altında. Bünyesinde farklı bakanlıklardan 80 civarında personel çalışıyor ve sosyal çalışmacıların da dahil olduğu yerel birimlerle birlikte çalışıyorlar. Yetkililer bir şahsın cihatçı militan bir gruba katılmak için Belçika'dan ayrıldığını tespit ettiğinde, CUTA'yı bilgilendiriyor. Bu şahıslar geri döndüğünde alınacak önlemlere dair kararlarda CUTA'nın vaka bazlı risk değerlendirmeleri yol gösterici oluyor. Geri dönenlerle ilgili polisin, savcılarının yoksa istihbaratın mı ilgileneceğine CUTA karar veriyor. Vakalar ile ilgili kararlar alınırken belediye başkanları, sosyal çalışmacılara ve ilgili başka yerel aktörlere de danışılıyor. Daha fazla bilgi için, bkz “What is the Coordination Unit for

leri yakınları için imam veya başka yerel din alimlerinin yardımına başvurmayı denedi. Diyanet ve İçişleri Bakanlığındaki bazı yetkililer din adına şiddete başvurmayı meşru gören kişilerle temas kurabilecek uzmanlaşmış imamlara ihtiyaç duyulduğunu dile getiriyor.¹⁶⁶

İçişleri Bakanlığının halihazırda, gençlerin devlet tarafından terörist olarak adedilen gruplara katılımını önlemeye odaklı Bilgilendirme ve Önleme Faaliyetleri (BÖF) isimli çalışması mevcut. Resmi yetkililere göre bu program kapsamında kolluk kuvvetleri, psikolog ve sosyal hizmet uzmanları ile birlikte çalışıyor. Amaçları güvenlik birimlerinin tespiti ya da ailelerin bildirim sonucunda militan örgütlere katılma riski olduğu değerlendirilen gençlere “çıkış yolları” sunmak. Başka bir deyişle, bu gençlerin militan gruplara katılmasını önlemek için sosyal faaliyetler, meslek kazandırma/iş bulma veya psiko-sosyal destek gibi alternatifler sunuyorlar.¹⁶⁷ Program esas olarak PKK'ya katılımları önlemek amacıyla tasarlandı ve genel olarak başarısının sınırlı kaldığı belirtiliyor.

Bu tür programların İŞİD'e katılmaya meyilli olanlara uygulanıp uygulanamayacağı soru işareti. Kriz Grubunun görüştüğü bazı aileler, 2014 yılında çocuklarının İŞİD bağlantılı çevrelere kaydığını gördüklerinde bunu polise bildirdiklerini, ama o dönemde kendilerine destek verilmediğini ifade etti. Kolluk kuvvetleri ailelere suç teşkil eden bir eyleme karışmadıkları sürece müdahale edemeyeceklerini söylemiş. İçişleri Bakanlığı militanlığa kayma riski olan gençlere yönelik hangi alternatif programların geliştirilebileceğini değerlendirebilir. Bu tür programların cihatçı militan örgütler konusunda endişe duyan aileler için faydası da değerlendirme kistaslarından biri olabilir. Uzun vadede bu yöndeki çabalar cihatçı militan çevrelere giren kişilerin kısa gözaltılar ile caydırılmasından daha etkili olabilir. İçişleri Bakanlığı, BÖF programını kapsamlı ve gerçekçi bir değerlendirmeye tabi tutmalı ve yerelde bu tür programların uygulanmasında hangi aktörlerin etkili olabileceğini tespit etmeli.

Threat Assessment?” [“Tehdit Değerlendirme ve Koordinasyon Birimi Nedir?”] CUTA'nın internet sitesinde İngilizce olarak yer almakta.

¹⁶⁶ Kriz Grubu söyleşileri, Diyanet ve İçişleri Bakanlığı temsilcileri, Ankara, Temmuz 2019.

¹⁶⁷ Kriz Grubu Skype söyleşisi, İçişleri Bakanlığı eski yetkilisi, Eylül 2019.

IV. Sonuç

Suriye ve Irak'ta İŞİD kontrolündeki bölgelere giden binlerce Türkiye vatandaşı artık geri döndü. Geçtiğimiz yıllarda uygulanan etkili güvenlik önlemleri sayesinde yeni saldırılar önlendi ve militanlığa hala kendini adanmış olanlar kontrol altında tutuldu. Şimdiye kadar başarılı olan bu çabaların sürdürülmesi için ilgili devlet mercilerinin aynı ölçüde dikkatle ve yeterli kaynaklar ayırarak bu konuya eğilmesi gerekiyor. Türkiye sınırları dışındaki cihatçı coğrafyanın dönüşümü ülke içindeki militanlaşma eğilimlerini etkileyebilir. Örneğin, İŞİD Irak, Suriye veya başka coğrafyalarda yeniden zemin kazanırsa veya HTŞ gibi Suriye'de savaşan başka cihatçı örgütler Türkiye'ye cephe almaya başlarsa, geri dönenler en başta seferber olacaklar arasında yer alabilir. Suriye rejimi isyancıların son kalesi İdlib'e topyekün bir saldırı düzenlerse çok sayıda militan Türkiye'ye geçebilir. Bu da hem Türkiyeli hem yabancı İŞİD mensuplarını takip etmeye yoğun kaynak harcayan güvenlik birimlerinin kapasitesini daha da zorlayabilir. İŞİD'e katılmak isteyip de farklı sebeplerden ötürü bunu başaramayanlar veya engellenenler de tehdit oluşturmaya devam edebilir. Yetkili merciler geniş bir yelpazeyi kapsayan politikalar ile geri dönenlerin şiddetten uzaklaşması ve topluma güvenli şekilde entegre olması için mevcut çabalarını geliştirmelidir.

İstanbul/Ankara/Brüksel, 29 Haziran 2020

Ek A: Türkiye'deki İŞİD Saldırıları ve İlgili Davaların Listesi

1.

Hedef: Devlet

Tarih: 20.03.2014

Olay: Niğde; Hatay'dan İstanbul'a giden 3 İŞİD militanı araçlarını durdurmak isteyen jandarmaya ateş açtı.

Can kaybı: 2 güvenlik gücü mensubu, 1 sivil (Türkiye vatandaşı)

Sanıklar / hüküm giymiş failler: 3 kişi (yabancı uyruklu) 15 Haziran 2016 tarihinde tutuklandı. Benyamin Xu (Alman vatandaşı), Çendrim Ramadani (İsviçre vatandaşı) ve Muhammed Zakiri (Makedonya vatandaşı) müebbet hapis cezasına çarptırıldı.

2.

Hedef: Devlet

Tarih: 06.01.2015

Olay: İstanbul, Sultanahmet; tarihi Sultanahmet bölgesinde bir karakolu hedef alan intihar saldırısı. Diana Ramazova, Dağıstanlı Rus vatandaşı, intihar saldırısını gerçekleştirdi.

Can kaybı: 1 güvenlik gücü mensubu

Sanıklar / hüküm giymiş failler: 14 Nisan 2016 tarihli haberlere göre, gözaltına alınan 5 kişiden 2'si tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakıldı: Abdula Abdulaev (Azarbaycan vatandaşı) ve Yakup İbragimov (Rus vatandaşı). İkisi de insan kaçakçılığı ve terör örgütüne üyelik suçlamasıyla cezalandırıldılar.

3.

Hedef: Kürt hareketi ve/veya sol eğilimli muhalefet

Tarih: 05.06.2015

Olay: Diyarbakır; Haziran 2015 genel seçimlerinden 48 saat önce, HDP Diyarbakır seçim mitinginde iki ayrı bomba patlatıldı.

Can kaybı: 4 sivil (Kürt kökenli Türkiye vatandaşı)

Sanıklar / hüküm giymiş failler: 5 Türkiye vatandaşı (Mustafa Kılınç, İsmail Korkmaz, Orhan Gönder, Burhan Gök, İlhami Balı) anayasal düzeni yıkmaya teşebbüs, adam öldürme, adam öldürmeye kasıt ve ruhsatsız yanıcı ve patlayıcı madde bulundurmaya suçlarından yargılandılar. Orhan Gönder, Mustafa Kılınç ve İsmail Korkmaz "104 kişiyi kasıtlı öldürmeye teşebbüs" ve "112 kişiyi yaralama" suçlamalarıyla ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırıldı.

Ayrıca Burhan Gök, Haziran 2015'te Gaziantep'te bir parkta Brüksel bombacısı İbrahim el-Bakraoui ile birlikte yakalanmış (tutuksuz yargılanıp) çoğunluk oyu ile isnat edilen suçlardan beraat etti.

4.

Hedef: Kürt hareketi ve/veya sol eğilimli muhalefet

Tarih: 20.07.2015

Olay: Şanlıurfa, Suruç; çoğu Kürt hareketi yanlısı 33 genç aktivist Suriye sınırında bulunan Kobani'nin yeniden inşasına destek ve sivillere yardım amaçlı organize ettikleri yolculuk öncesi belediye-ye ait kültür merkezinde basın açıklaması yaparken intihar saldırısı gerçekleşti. Saldırının faili Türkiye vatandaşı İŞİD üyesi Abdurrahman Alagöz idi. Abdurrahman, Ekim 2015'te Ankara'da İŞİD'in gerçekleştirdiği saldırının (madde 6'ya bakınız) intihar bombacılarından biri olan Yunus Emre Alağöz'ün kardeşiydi.

Can kaybı: 33 sivil (çoğu Kürt hareketi yanlısı genç aktivistler)

Sanıklar / hüküm giymiş failler: 1 Türkiye vatandaşı; Yakub Şahin, hala devam eden davanın zanlısı. Bu davanın sonucundan bağımsız olarak, Şahin, 10 Ekim Ankara Garı bombalı saldırısına iştiraktan dolayı müebbet hapis cezasına çarptırıldı (madde 6'ya bakınız). 2 Türk asıllı firari (İlhami Balı ve Deniz Büyükçelebi) de bu davanın sanıkları arasında.

5.

Hedef: Devlet

Tarih: 23.07.2015

Olay: Kilis, Elbeyli; IŞİD militanlarının Suriye'den (kendi kontrollerindeki bölgeden) Türk sınır karakoluna ateş açmaları sonucu, bir asker yaşamını yitirdi.

Can kaybı: 1 güvenlik gücü mensubu

Sanıklar / hüküm giymiş failer: Güvenlik güçlerinin ateşe karşılık vermesi sonucu, saldırıyı düzenleyenlerden bir kişinin öldürüldüğü ileri sürüldü. Bahsi geçen diğer dört saldırgan kaçtı.

6.

Hedef: Kürt hareketi ve/veya sol eğilimli muhalefet

Tarih: 10.10.2015

Olay: Ankara; 1 Kasım'da genel seçimlerin tekrarlanmasından 3 hafta önce aynı anda iki canlı bomba patlatıldı. Ankara Garı önünde; HDP, Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu ve başka sol eğilimli örgütlerin katılımıyla düzenlenen "Emek, Barış ve Demokrasi" mitinginin yapıldığı alanda iki bomba patlatıldı. Yunus Emre Alagöz bu intihar bombacılarından biriydi, ikinci bombacının ismi ise açıklanmadı. Yunus Emre Alagöz, Abdurrahman Alagöz'ün (20 Temmuz 2015 Suruç saldırısı canlı bombacısı - madde 4'e bakınız) abisiydi.

Can kaybı: 103 sivil (genelde sol tandanslı muhalefet yanlısı aktivistler)

Sanıklar / hüküm giymiş failer: 18 tutuklama (hepsi Türkiye vatandaşı). 3 Ağustos 2018 tarihinde müebbet hapis cezası alanların isimleri: Abdülmubtalip Demir, Talha Güneş, Metin Akaltın, Yakub Şahin, Hakan Şahin, Halil İbrahim Alçay, Resul Demir, Hacı Ali Durmaz ve Hüseyin Tunç. Terör bağlantılı suçlarla ilgili Burak Ormanoğlu, Suphi Alpfıdan, Mehmedin Baraç, Nihat Ürkmez, Yakup Karaoğlu, Esin Altıntuğ, Hatice Akaltın, Yakup Yıldırım ve Abdulhamit Boz, 7 ila 32 yıl hapis cezası aldı. Ayrıca IŞİD sınır emiri olarak da bilinen İhrami Bal'nın da aralarında bulunduğu 16 firari de ceza aldı. Ankara Garı saldırısının baş planlayıcılarından IŞİD Gaziantep emiri olarak bilinen Mehmet Kadir Cabael ve Yunus Durmaz sırasıyla 16 Ekim 2016 ve 19 Mayıs 2016 polis baskınlarında öldürüldüler (madde 13 ve 14'e bakınız).

7.

Hedef: Turizm

Tarih: 12.01.2016

Olay: İstanbul, Sultanahmet; İstanbul'un tarihi bölgesinde turistleri hedef alan IŞİD intihar saldırısı. Suudi asıllı Nabil Fadli bu intihar saldırısını gerçekleştirdi.

Can kaybı: 12 sivil (11 Alman, 1 Peru vatandaşı)

Sanık / hüküm giymiş failer: 2 Suriye, 1 Türk vatandaşı tutuklandı. Bombayı Şanlıurfa'ya getiren Atala el-Hasan el-Mayyuf (Suriye vatandaşı), bombayı İstanbul'a getiren Fevzi Muhammed Ali (Suriye vatandaşı) ve Nabil Fadli'nin İstanbul'a gelişini planlayan Halil Derviş (Türk vatandaşı) isimli kişiler 31 Ocak 2018 tarihinde müebbet hapis cezasına çarptırıldı.

8.

Hedef: Turizm

Tarih: 19.03.2016

Olay: İstanbul, Beyoğlu; İstiklal Caddesinde turistleri hedef alan intihar saldırısını 2013 yılında IŞİD'e katılmak için Suriye'ye gidip geri dönen Türkiye vatandaşı Mehmet Öztürk düzenledi.

Can kaybı: 5 sivil (3 İsrail, 2 İran vatandaşı)

Sanıklar / hüküm giymiş failer: 4 Türk vatandaşı tutuklandı. 5 Nisan 2019 tarihinde Ercan Çapkın ve Hüseyin Kaya adam öldürme ve anayasal düzeni bozmaya teşebbüs suçlarından müebbet hapis cezasına çarptırıldılar. Mehmet Mustafa Çevik ve İbrahim Gürler terör bağlantılı suçlardan 15 yıl hapis cezasına çarptırıldılar.

9.**Hedef:** Bilinmiyor**Tarih:** 22.04.2016**Olay:** Kilis; İŞİD mevzilerinden yapılan roket atışı Türkiye'nin sınır kasabasını hedef aldı.**Can Kaybı / Yaralı:** Yok**Sanıklar / hüküm giymiş failer:** Yok

---

10.**Hedef:** Bilinmiyor**Tarih:** 24.04.2016**Olay:** Kilis; İŞİD mevzilerinden yapılan roket atışında 6'sı Suriye uyruklu, 16 kişi yaralandı.**Can Kaybı:** Yok**Sanıklar / hüküm giymiş failer:** Yok

---

11.**Hedef:** Devlet**Tarih:** 28.04.2016**Olay:** Gaziantep, Karkamış; İŞİD mevzilerinden yapılan roket atışı Gaziantep il sınırları içerisinde bulunan bir askeri karakolu hedef aldı.**Can Kaybı:** Yok**Sanıklar / hüküm giymiş failer:** Yok

---

12.**Hedef:** Bilinmiyor**Tarih:** 29.04.2014**Olay:** Kilis; İŞİD mevzilerinden atılan roketler Türkiye'nin sınır bölgelerini hedef aldı.**Can Kaybı:** Yok**Sanıklar / hüküm giymiş failer:** Bilgi Yok

---

13.**Hedef:** Devlet**Tarih:** 01.05.2016**Olay:** Gaziantep, Türkiye vatandaşı İsmail Güneş, bölgedeki emniyet müdürlüğüne arabalı intihar saldırısı düzenledi.**Can Kaybı:** 3 güvenlik gücü mensubu**Sanıklar / hüküm giymiş failer:** 2 Türkiye vatandaşı, Emin Kepel ve Hanifi Küplü, 5 Ağustos 2016'da terör örgütüne üye olmak suçlarından, sırasıyla 8 yıl 9 ay ve 7 yıl 6 ay hapis cezasına çarptırıldı. Saldırının planlayıcısı olduğu iddia edilen Yunus Durmaz, 19 Mayıs 2016 tarihli bir polis baskını sırasında öldürüldü.**14.****Hedef:** Kürt hareketi ve/veya sol eğilimli muhalefet**Tarih:** 20.06.2016**Olay:** Gaziantep, Şahinbey; iddialara göre canlı bomba yeleği giyen bir çocuk (kimliği bilinmiyor) tarafından gerçekleştirilen intihar saldırısı HDP'li Kürt bir ailenin düğününü hedef aldı.**Can Kaybı:** 57 sivil (hepsi Kürt kökenli Türkiye vatandaşı)**Sanık / hüküm giymiş failer:** 14 Mart 2019'da 10 sanık (9 Türkiye vatandaşı, 1 yabancı) hüküm giydi. Adam öldürmek ve anayasayı ihlal suçlarından Mehmet Şahin Erğan, Mehmet Çalikuşu, Ahmet Köşgeroğlu, Ali Çalikuşu, Hacı Polat, Hasan Uzun ve Mehmet Karakurt müebbet hapis cezasına çarptırıldı. Enes Karataş ve Yunus Sarı, terör örgütüne üye olmak suçlarından 10 yıl hapse mahkum edildiler. Davanın tek yabancı faili olan Abdurrahman el-Najjar da anayasayı ihlal ve adam öldürmek suçlarından müebbet hapis cezasına çarptırıldı. El-Najjar, 16 Ekim 2016'da Gaziantep'in Güneykent semtinde güvenlik güçleri tarafından yakalanmış, baskın sırasındaki bir patlama sonucu

3 güvenlik gücü mensubu hayatını kaybetmişti. Yine 16 Ekim 2016 tarihinde, bir başka polis operasyonunda, IŞİD Gaziantep emiri olarak bilinen Türkiye vatandaşı Mehmet Kadir Cabael, çıkan çatışma sonucunda öldü.

15.

Hedef: Turizm

Tarih: 28.06.2016

Olay: İstanbul, Atatürk Havalimanı; Otomatik silahları ve canlı bomba yeleği olan 3 silahlı saldırgan havalimanının dış hatlar terminalinde bir saldırı gerçekleştirdi. Bul saldırıyı Rakim Bulgarov (Kırgızistan vatandaşı), Vadim Osmanov ve Akhmed Osmanov (Çeçen asıllı Rus vatandaşları) düzenledi. İki saldırgan üzerlerindeki bombaları patlatırken üçüncü saldırgan intihar saldırısını gerçekleştirme fırsatı bulamadan güvenlik güçleri tarafından açılan ateş sonucu hayatını kaybetti.

Can Kaybı: 30 sivil (9 Türk, 6 Suudi, 3 Ürdünlü, 3 Filistinli, 2 Iraklı, 1 Tunuslu, 1 İrani, 1 Ukraynalı, 1 Özbek, 3 uyuğu belirsiz)

Sanık / hüküm giymiş failer: 16 Kasım 2018 tarihinde 10 kişi (7'si Türk vatandaşı) hüküm giydi: Türk vatandaşları Rıza Coşkun, Levent Uysal, Ahmet Kaplan, Eyüp Demir, Ahmet Dizlek ve yabancı uyruklu Djamel Slimani (Cezayir vatandaşı oldu belirtiliyor) adam öldürme, terör örgütüne üye olmak, anayasayı ihlal etmek ve mülke hasar vermek suçlarından ağırlaştırılmış müebbet hapse mahkum edildi. Djamel Slimani ayrıca üç yıl dokuz ay resmi evrakta sahtecilik suçundan ceza aldı. Diğer iki yabancı uyruklu sanık Anzor Davitiani ve Artur Tengizov (uyrukları belirtilmemiş) terör örgütüne üye olmak suçundan 9 yıl hapis ile cezalandırıldı. Türk vatandaşları Seyhun Ali Akçay ve Cuma Güneş, aynı suçlardan 12 yıl hapis ile cezalandırıldı.

16.

Hedef: Turizm

Tarih: 01.01.2017

Olay: İstanbul, Ortaköy; silahlı bir saldırgan İstanbul Ortaköy'deki Reina gece kulübünde yeni yıl kutlamaları için bulunan kalabalığa ateş açtı. Bu Türkiye'deki eylemleri arasında IŞİD'in üstlendiği tek saldırıydı. Geri kalan bütün saldırılar örgüte atfedilmiştir.

Can Kaybı: 39 sivil (12 Türkiye, 7 Suudi, 3 Irak, 3 Lübnan, 2 Ürdün, 2 Fas, 2 Hindistan, 1 Kuveyt, 1 Libya, 1 İsrail, 1 Tunus, 1 Tunus/Fransız, 1 Kanada, 1 Suriye, 1 Rusya vatandaşı)

Sanık / hüküm giymiş failer: Saldırıyı gerçekleştiren Abdulkadir Masharipov (Özbekistan vatandaşı) ve iddialara göre saldırıyı planlayan ve örgüt elemanlarına güvenli ev tahsis eden IŞİD'in İstanbul "yardımcı emiri" olarak bilinen Türkiye vatandaşı Abdurrauf Sert de dahil olmak üzere 7 kişinin (6 yabancı, 1 Türk) davaları devam ediyor. 27 Ocak 2020'de savcı sanıklar için ağırlaştırılmış müebbet hapis talep etti. Dava devam ediyor.

* IŞİD sadece 1 Ocak 2017'de 39 sivilin ölümü ile sonuçlanan saldırıyı üstlendi. Geri kalan 15 saldırı örgüte atfedildi. Ayrıca IŞİD, Kasım 2016'da Diyarbakır'da gerçekleşen arabalı bomba saldırısını da üstlendi, fakat bu saldırı PKK ile ilişkilendirilen Kürdistan Özgürlük Şahinleri (TAK) tarafından da üstlenildi. Türk yetkililer bu saldırıdan PKK'yı sorumlu tuttu ve PKK ile bağlantılı terör suçlarından 6 sanık aleyhinde dava açıldı.

Ek B: Uluslararası Kriz Grubu Hakkında

Uluslararası Kriz Grubu, 120 çalışanı ile beş kitada kapsamlı saha araştırmaları ve üst düzey uzman görüşlerine dayalı analizler yaparak, dünya çapında ölümcül ihtilafları önlemek ve sonlandırmak amacıyla kurulan, kâr amacı gütmeyen, bağımsız bir kuruluştur.

Kriz Grubu'nun çalışmaları saha araştırmalarına dayanır. Çatışma ve şiddetin olduğu veya beklendiği ülke ve bölgelerde siyasi analistlerden oluşan ekipleri bulunur. Kuruluş, söz konusu alanlarda birinci elden temin ettiği bilgiyi, tecrübeye dayalı değerlendirmelerle destekleyerek hazırladığı analitik raporları uluslararası alanda etkili karar mekanizmalarına sunarak, isabetli karar vermelerini sağlayacak önerilerde bulunur. Kriz Grubu aynı zamanda, dünyadaki 80 kadar farklı çatışma ve yeni çatışma ihtimalleri hakkında düzenli olarak durum analizi ve öngörü sunan Crisis Watch (Kriz Gözetimi) isimli aylık bülteni yayınlar.

Kriz Grubu'nun raporları ve bilgilendirme dokümanları e-posta ve posta yoluyla dışişleri görevlilerine, uluslararası kuruluş çalışanlarına ve diğer ilgililere iletilir, ayrıca internet sayfasından (www.crisisgroup.org) ücretsiz olarak indirilebilir. Kriz Grubu, analizlerine ve çözüm önerilerine destek bulmak için devletler, onları etkileyen merciler ve medya ile yakın temas halinde çalışır.

Siyaset, diplomasi, iş dünyası ve medyanın saygın isimlerinden oluşan Kriz Grubu yönetimi, hazırlanan rapor ve tavsiyeleri ulusal ve uluslararası karar alıcıların dikkatine sunma konusunda doğrudan katkı sağlar. Kriz Grubu'na Fiore Group Başkan & CEO'su ve Raddcliffe Vakfı Kurucusu Frank Guistra ile BM eski Genel Sekreter Yardımcısı ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) Yöneticisi Lord Mark Malloch-Brown başkanlık eder.

Kriz Grubu'nun Başkan ve CEO'su Robert Malley, 1 Ocak 2018'den itibaren bu görevdedir. Malley daha önce Kriz Grubu Orta Doğu ve Kuzey Afrika Direktörü olarak görev yapmış, en son zamanın ABD Başkanı Barack Obama'nın Özel Danışmanı, İŞİD ile Mücadele Kampanyası'nda Başkan'ın Kıdemli Danışmanı ve Beyaz Saray Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Körfez bölgesi Koordinatörü olarak çalışmıştır. Malley, ondan önce ABD eski Başkanı Bill Clinton'ın İsrail-Filistin ilişkilerinden sorumlu Özel Danışmanı olarak görev yapmıştır.

Kriz Grubu'nun uluslararası merkezi Brüksel'de, diğer yedi ofisi ise Bogota, Dakar, İstanbul, Nairobi, Londra, New York ve Washington DC'de bulunmaktadır. Ayrıca Abuja, Addis Ababa, Bahreyn, Bakü, Bangkok, Beyrut, Karakas, Gazze, Guatemala City, Kudüs, Johannesburg, Juba, Kabil, Kiev, Manila, Mexico City, Moskova, Seul, Tiflis, Toronto, Yeni Delhi, Rabat, Tiflis, Toronto, Trablus, Tunus ve Yangon'da personel temsilciliği bulunmaktadır.

Kriz Grubu, çeşitli devletlerden, vakıflardan ve özel kaynaklardan finansal destek almaktadır. Halihazırda Kriz Grubu aşağıdaki devlet ve devlet kurumları ile iş birliği içerisinde: Avustralya Dışişleri ve Ticaret Bakanlığı, Avusturya Kalkınma Ajansı, Danimarka Dışişleri Bakanlığı, Hollanda Dışişleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Afrika Kriz Kredi Fonu, Avrupa Birliği İstikrar ve Barış Aygıtı, Finlandiya Dışişleri Bakanlığı, Fransa Kalkınma Ajansı, Fransa Dışişleri Bakanlığı, Kanada Dışişleri, Ticaret ve Gelişim Departmanı, İzlanda Dışişleri Bakanlığı, İrlanda Dışişleri ve Ticaret Bakanlığı, Lihtenştayn Prenslüğü Dışişleri Bakanlığı, Lüksemburg Dışişleri Bakanlığı, Norveç Dışişleri Bakanlığı, Katar Dışişleri Bakanlığı, İsveç Dışişleri Bakanlığı, İsviçre Federal Dışişleri Bakanlığı, İngiltere Uluslararası Kalkınma Bakanlığı ve Dünya Bankası.

Kriz Grubu'nun iş birliği içerisinde olduğu vakıflar: Carnegie Corporation of New York, Küresel Zorluklar Vakfı, Henry Luce Vakfı, Humanity United, John D. ve Catherine T. MacArthur Vakfı, Oak Vakfı, Omidyar İletişim Ağı Fonu, Açık Toplum Vakfı, Ploughshares Fonu, Robert Bosch Derneği ve Rockefeller Kardeşler Fonu.

Haziran 2020

Ek C: 2017 Sonrası Kriz Grubu Avrupa ve Orta Asya Raporları

Özel rapor ve brifingler

Counter-terrorism Pitfalls: What the U.S. Fight against ISIS and al-Qaeda Should Avoid, Special Report N°3, 22 March 2017.

Council of Despair? The Fragmentation of UN Diplomacy, Special Briefing N°1, 30 April 2019.

Seven Opportunities for the UN in 2019-2020, Special Briefing N°2, 12 September 2019.

Seven Priorities for the New EU High Representative, Special Briefing N°3, 12 December 2019.

COVID-19 and Conflict: Seven Trends to Watch, Special Briefing N°4, 24 March 2020 (also available in French and Spanish).

Rusya/Kuzey Kafkaslar

Patriotic Mobilisation in Russia, Europe Report N°251, 4 July 2018.

The COVID-19 Challenge in Post-Soviet Breakaway Statelets, Europe Briefing N°89, 7 May 2020.

Güney Kafkaslar

Nagorno-Karabakh's Gathering War Clouds, Europe Report N°244, 1 June 2017.

Abkhazia and South Ossetia: Time to Talk Trade, Europe Report N°249, 24 May 2018 (also available in Russian).

Digging out of Deadlock in Nagorno-Karabakh, Europe Report N°255, 20 December 2019 (also available in Russian).

Ukrayna

Can Peacekeepers Break the Deadlock in Ukraine?, Europe Report N°246, 15 December 2017.

Ukraine: Will the Centre Hold?, Europe Report N°247, 21 December 2017.

"Nobody Wants Us": The Alienated Civilians of Eastern Ukraine, Europe Report N°252, 1 October 2018 (also available in Ukrainian).

Rebels without a Cause: Russia's Proxies in Eastern Ukraine, Europe Report N°254, 16 July 2019 (also available in Ukrainian and Russian).

Peace in Ukraine I: A European War, Europe Report N°256, 28 April 2020.

Türkiye

Managing Turkey's PKK Conflict: The Case of Nusaybin, Europe Report N°243, 2 May 2017 (also available in Turkish).

Turkey's Syrian Refugees: Defusing Metropolitan Tensions, Europe Report N°248, 29 January 2018 (also available in Turkish).

Turkey's Election Reinvigorates Debate over Kurdish Demands, Europe Briefing N°88, 13 June 2018.

Russia and Turkey in the Black Sea and the South Caucasus, Europe Report N°250, 28 June 2018.

Mitigating Risks for Syrian Refugee Youth in Turkey's Şanlıurfa, Europe Report N°253, 11 February 2019.

Turkey Wades into Libya's Troubled Waters, Europe Report N°257, 30 April 2020 (also available in Arabic).

Orta Asya

Uzbekistan: The Hundred Days, Europe and Central Asia Report N°242, 15 March 2017.

Central Asia's Silk Road Rivalries, Europe and Central Asia Report N°245, 27 July 2017 (also available in Chinese and Russian).

The Rising Risks of Misrule in Tajikistan, Europe and Central Asia Briefing N°86, 9 October 2017 (also available in Russian).

Rivals for Authority in Tajikistan's Gorno-Badakhshan, Europe and Central Asia Briefing N°87, 14 March 2018 (also available in Russian).

Ek D: Uluslararası Kriz Grubu Mütevelli Heyeti

BAŞKAN & CEO

Robert Malley

Beyaz Saray Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Körfez Bölgesi Eski Koordinatörü

EŞ-BAŞKANLAR

Lord (Mark) Malloch-Brown

BM Eski Genel Sekreter Yardımcısı ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Yöneticisi

Frank Giustra

Başkan & CEO, Fiore Group; Kurucu, Radcliffe Vakfı

DİĞER ÜYELER

Fola Adeola

Kurucu ve Başkan, FATE Vakfı

Hushang Ansary

Başkan, Parman Capital Group LLC; İran ABD Eski Büyükelçisi ve Eski Maliye ve Ekonomi Bakanı

Gérard Araud

Fransa'nın ABD Eski Büyükelçisi

Carl Bildt

İsveç Eski Başbakanı ve Dışişleri Bakanı

Emma Bonino

İtalya Eski Dışişleri Bakanı ve İnsani Yardımdan Sorumlu Avrupa Komisyonu Üyesi

Cheryl Carolus

Güney Afrika İngiltere Eski Büyükelçisi/Yüksek Temsilcisi ve Afrika Ulusal Kongresi (ANC) Genel Sekreteri

Maria Livanos Cattau

Milletlerarası Ticaret Odası Eski Genel Sekreteri

Ahmed Charai

Global Media Holding Başkan & CEO'su ve Fas haftalık dergisi *L'Observateur* yayıncısı

Nathalie Delapalme

Mo Ibrahim Vakfı Yönetici Müdürü ve Mütevelli Heyeti Üyesi

Hailemariam Desalegn Boshe

Etiyopya Eski Başbakanı

Alexander Downer

Avustralya Eski Dışişleri Bakanı ve İngiltere Büyükelçisi/Yüksek Temsilcisi

Sigmar Gabriel

Almanya Eski Dışişleri Bakanı ve Federal Şansölye Yardımcısı

Hu Shuli

Caixin Media Yayın Yönetmeni, Sun Yat-sen Üniversitesi Profesörü

Mo Ibrahim

Mo Ibrahim Vakfı Kurucu ve Eş Başkanı, Celta International Kurucusu

Wadah Khanfar

Kurucu, Al Sharq Forum; Al Jazeera Network Eski Yöneticisi

Nasser al-Kidwa

Yasser Arafat Vakıf Başkanı, Suriye BM Eski Yardımcı Hakemi

Bert Koenders

Hollanda Eski Dışişleri Bakanı ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreter Eski Baş Yardımcısı

Andrey Kortunov

Rusya Uluslararası İlişkiler Konseyi Direktörü

Ivan Krastev

Liberal Stratejiler Merkezi Başkanı (Sofya); Avrupa Konseyi Dış İlişkiler Kurucu Yönetim Kurulu Üyesi

Tzipi Livni

İsrail Eski Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı

Helge Lund

BG Group (BK) ve Statoil (Norveç) Eski Başkanı

Susana Malcorra

Arjantin Eski Dışişleri Bakanı

William H. McRaven

ABD Özel Harekat Komutanlığı 9. Komutanlık görevinden Emekli ABD Donanma Amirali

Shivshankar Menon

Hindistan Eski Dışişleri Bakanlığı Sekreteri; Eski Ulusal Güvenlik Danışmanı

Naz Modirzadeh

Harvard Hukuk Fakültesi Uluslararası Hukuk ve Silahlı Çatışma Programı Yöneticisi

Federica Mogherini

Avrupa Birliği Eski Dışişleri ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi

Saad Mohseni

MOBY Group, Başkan & CEO

Marty Natalegawa

Endonezya Eski Dışişleri Bakanı, BM Nezdinde Eski Daimi Temsilci ve Eski İngiltere Büyükelçisi

Ayo Obe

Gorée Enstitüsü Yönetim Kurulu Başkanı (Senegal), Hukukçu (Nijerya)

Meghan O'Sullivan

Irak ve Afganistan ABD Eski Ulusal Güvenlik Danışman Vekili

Thomas R. Pickering

ABD Eski Dışişleri Müsteşarı ve BM Eski Rusya, Hindistan, İsrail, Ürdün, El Salvador ve Nijerya Büyükelçisi

Ahmed Rashid

Yazar ve Dış Politika Muhabiri, Pakistan

Ghassan Salamé

BM Genel Sekreterliği Eski Özel Temsilcisi ve BM Libya Destek Görevi Başkanı; Lübnan Eski Kültür Bakanı; Science Po Üniversitesi, Paris Uluslararası İlişkiler Okulu Kurucu Dekanı.

Juan Manuel Santos Calderón

Kolombiya Eski Başbakanı, 2016 Nobel Barış Ödülü Sahibi

Wendy Sherman

ABD eski Dışişleri Bakanı Müşaviri ve İran Nükleer Anlaşması Baş Müzakerecisi

Ellen Johnson Sirleaf

Liberya Eski Başkanı

Alexander Soros

Açık Toplum Vakıfları Küresel Yönetim Kurulu Üyesi

George Soros

Açık Toplum Vakıfları Kurucusu ve Soros Fon Yönetimi Başkanı

Jonas Gahr Støre

İşçi Partisi ve İşçi Partisi Parlamenter Grubu Lideri; Norveç Eski Dışişleri Bakanı

Jake Sullivan

ABD Dışişleri Bakanlığı Siyaset Planlama Eski Direktörü, Başkan Obama Eski Asistan Vekili ve Başkan Yardımcısı Biden'in Ulusal Güvenlik Eski Danışmanı

Lawrence H. Summers

ABD Ulusal Ekonomik Konseyi Eski Yöneticisi ve Eski Hazine Bakanı; Harvard Üniversitesi Fahri Başkanı

Helle Thorning-Schmidt

Save the Children International CEO'su; Danimarka Eski Başbakanı

Wang Jisi

Çin Dışişleri Bakanlığı Dış Politika Danışma Kurulu Üyesi; Pekin Üniversitesi Uluslararası ve Stratejik Çalışmalar Enstitüsü Başkanı

BAŞKANLIK KONSEYİ

Kriz Grubu'na önemli destek ve uzmanlık sağlayan bireysel ve kurumsal bağışçıların oluşturduğu seçkin bir gruptan oluşur.

KURUMSAL	BİREYSEL	
BP	(2) Anonim	Stephen Robert
Eni	David Brown & Erika Franke	Alexander Soros
Shearman & Sterling LLP	The Edelman Ailesi Vakfı	Ian R. Taylor
White & Case LLP		

ULUSLARARASI DANIŞMA KURULU

Ölümcül ihtilafları önleme konusundaki Kriz Grubu çabalarının gerçekleştirilmesinde önemli rol oynayan bireysel ve kurumsal destekçiler.

KURUMSAL	BİREYSEL	
(1) Anonim	(3) Anonim	David Jannetti
APCO Worldwide Inc.	Mark Bergman	Faisal Khan
Chevron	Stanley Bergman & Edward Bergman	Cleopatra Kitti
Edelman UK & Ireland	Herman De Bode	Samantha Lasry
Equinor	Ryan Dunfield	Lise Strickler & Mark Gallogly
M&C Saatchi World Services	Tanaz Eshaghian	Vakıf Fonu
Ninety One	Seth & Jane Ginns	The Nommontu Vakfı
Shell	Ronald Glickman	Brian Paes-Braga
Tullow Oil plc	Geoffrey R. Hoguet & Ana Luisa Ponti	Kerry Propper
Warburg Pincus	Geoffrey Hsu	Duco Sickinghe
		Nina K. Solarz
		Raffi Vartanian

BÜYÜKELÇİLER KONSEYİ

Çeşitli alanlarda yükselen liderler, yetenekleri ve uzmanlıklarıyla Kriz Grubu'nun misyonuna destek sağlayanlar.

Christina Bache	Arohi Jain	Betsy (Colleen) Popken
Alieu Bah	Tina Kaiser	Sofie Roehrig
Amy Benziger	Jennifer Kanyamibwa	Perfecto Sanchez
James Blake	Gillian Lawie	Rahul Sen Sharma
Thomas Cunningham	David Litwak	Chloe Squires
Matthew Devlin	Christopher Louney	Leeanne Su
Sabrina Edelman	Madison Malloch-Brown	Sienna Tompkins
Sabina Frizell	Megan McGill	AJ Twombly
Andrei Goldis	Hamesh Mehta	Theodore Waddelow
Sarah Covill	Clara Morain Nabity	Zachary Watling
Lynda Hammes	Gillian Morris	Grant Webster
Joe Hill	Katera Mujadidi	Sherman Williams
Lauren Hurst	Duncan Pickard	Yasin Yaqubie
Reid Jacoby	Lorenzo Piras	

KIDEMLİ DANIŞMANLAR

Kriz Grubu ile ilişkilerini devam ettiren ve (o sıradaki görevleri çerçevesinde uygun düşüğü ölçüde) görüş ve desteklerine başvurulmuş eski Yönetim Kurulu Üyeleri.

Martti Ahtisaari Emeritus Başkanı	Lakhdar Brahimi	Ricardo Lagos
George Mitchell Emeritus Başkanı	Kim Campbell	Joanne Leedom-Ackerman
Gareth Evans Emeritus Başkanı	Jorge Castañeda	Todung Mulya Lubis
Kenneth Adelman	Joaquim Alberto Chissano	Graça Machel
Adnan Abu-Odeh	Victor Chu	Jessica T. Mathews
HRH Prince Turki al-Faisal	Mong Joon Chung	Miklós Németh
Celso Amorim	Sheila Coronel	Christine Ockrent
Óscar Arias	Pat Cox	Timothy Ong
Richard Armitage	Gianfranco Dell'Alba	Roza Otunbayeva
Diego Arria	Jacques Delors	Olara Otunnu
Zainab Bangura	Alain Destexhe	Lord (Christopher) Patten
Nahum Barnea	Mou-Shih Ding	Surin Pitsuwan
Kim Beazley	Uffe Ellemann-Jensen	Fidel V. Ramos
Shlomo Ben-Ami	Stanley Fischer	Olympia Snowe
Christoph Bertram	Carla Hills	Javier Solana
	Swanee Hunt	Pär Stenbäck
	Wolfgang Ischinger	
	Aleksander Kwasniewski	